

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ ГУМАНІТАРНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

Кафедра філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін

ФІЛОСОФІЯ: МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

ОП Дошкільна освіта, спеціальність 012 Дошкільна освіта

ОП Початкова освіта, спеціальність 013 Початкова освіта

ОП Середня освіта (Українська мова і література), спеціальність 014

Середня освіта (Українська мова і література)

ОП Середня освіта (Мова і література (англійська, німецька)),

спеціальність 014 Середня освіта (Мова і література (англійська, німецька))

ОП Середня освіта (Трудове навчання та технології), спеціальність 014

Середня освіта (Трудове навчання та технології)

ОП Середня освіта (Фізична культура), спеціальність 014.11. Середня освіта (Фізична культура)

ОП Професійна освіта (Технологія виробів легкої промисловості), спеціальність 015 Професійна освіта Технологія виробів легкої промисловості

ОП Спеціальна освіта, спеціальність 16 Спеціальна освіта

ОП Психологія, спеціальність 053 Психологія

ОП Філологія, спеціальність 035 Філологія

ОП Облік і оподаткування, спеціальність 071 Облік і оподаткування

ОП Фізична терапія, ерготерапія, спеціальність 227 Фізична терапія, ерготерапія

ОП Соціальне забезпечення, спеціальність 232 Соціальне забезпечення

ОП Соціальна робота, спеціальність 231 Соціальна робота

ОП Середня освіта (Математика), спеціальність 014.04 Середня освіта (Математика)

ОП Середня освіта (Фізика), спеціальність 014.08 Середня освіта (Фізика)

ОП Середня освіта (Інформатика), спеціальність 014.09 Середня освіта (Інформатика)

Слов`янськ - 2023

УДК 378.016:1(072)

Ф56

*Розглянуто та рекомендовано до друку на засідання кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін
(протокол № 9 від 16 березня 2023 року)*

*Рекомендовано до друку вченою радою
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
(протокол № 7 від 27 квітня 2023 року)*

Укладач: Ємельяненко Г.Д., доктор філософських наук, професор
Абизова Л.В., кандидат філософських наук, доцент
Рецензенти: Степанов В.В., кандидат філософських наук, доцент
Радзієвська О.В., кандидат педагогічних наук, доцент

Ф56 Філософія: методичні вказівки до самостійної роботи здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти [Електронний ресурс] / уклад. Г.Д. Ємельяненко, Л.В. Абизова. – Слов'янськ: ДВНЗ «ДДПУ», 2023. 117 с.

ISBN 978-966-316-8

Методичні вказівки до самостійної роботи з навчальної дисципліни «Філософія» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти створені на основі досвіду викладання навчальної дисципліни «Філософія» у ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Подано перелік питань для самостійного опрацювання відповідно до тем робочої програми навчальної дисципліни та методичні рекомендації щодо їхнього самостійного вивчення, що буде сприяти набуттю майбутніми фахівцями загальних і професійних компетентностей. Уміщено теми доповідей, есе, презентацій, тестових завдань, список літератури тощо.

Рекомендовано для здобувачів усіх спеціальностей першого (бакалаврського) рівня всіх форм навчання.

УДК 378.016:1(072)

© Г. Д. Ємельяненко, 2023

©Л. В. Абизова, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1. РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ФІЛОСОФІЯ.....	22
2. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ЗАКРИТОЇ ФОРМИ	34
3. КОНТРОЛЬНІ ЗАВДАННЯ	47
4. КОРИСНІ ПИТАННЯ ДЛЯ МІРКУВАНЬ	49
5. ФІЛОСОФСЬКЕ ЕСЕ.....	51
6. ТЕМИ ЕСЕ.....	52
7. ТЕМИ ДОПОВІДЕЙ ТА ПОВІДОМЛЕНЬ.....	55
8. МЕТОДИ НАВЧАННЯ І ФОРМИ КОНТРОЛЮ	57
9. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ.....	58
10. ЕТИКЕТ ОНЛАЙН КОМУНІКАЦІЇ ПРИ ДИСТАНЦІЙНІЙ РОБОТІ ...	60
11. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ	62
12. ВПРАВИ ДЛЯ ТРЕНІНГІВ	64
13. БІОГРАФІЧНИЙ ДОВІДНИК.....	69
14. СЛОВНИК ФІЛОСОФСЬКИХ ТЕРМІНІВ.....	76

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Філософія» є базовою навчальною дисципліною циклу соціально-гуманітарної підготовки здобувачів усіх галузей знань першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Основною метою дисципліни є формування у здобувачів філософської культури мислення, освоєння філософських теорій, концепцій, ідей, які можуть стати основою розвитку світогляду сучасного фахівця, здатного розв'язувати актуальні проблеми сучасної педагогічної науки, опанування базовими знаннями з філософії.

Самостійна робота здобувача – це форма організації навчального процесу, за якої заплановані завдання виконуються здобувачем самостійно під методичним керівництвом викладача.

Метою самостійної роботи здобувача в межах навчальної дисципліни «Філософія» є засвоєння в повному обсязі навчальної програми та формування у здобувачів загальних і професійних компетентностей, які відіграють суттєву роль у становленні майбутнього бакалавра. Навчальний час, відведений для самостійної роботи здобувачів денної форми навчання, визначено навчальним планом і становить 57 % (86 годин) від загального обсягу навчального часу на вивчення дисципліни (150 годин). У ході самостійної роботи здобувач має стати активним учасником навчального процесу, навчитися свідомо ставитися до оволодіння теоретичними та практичними знаннями, вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, брати на себе відповідальність за якість власної освітньої діяльності.

Самостійна робота здобувача у межах навчальної дисципліни «Філософія» містить: опрацювання лекційного матеріалу; опрацювання та вивчення рекомендованої літератури, основних термінів і понять за темами дисципліни; поглиблене опрацювання окремих лекційних тем або питань; пошук (підбір) та огляд літературних джерел за заданою проблематикою дисципліни; написання есе та підготовку доповідей до семінарських занять; контрольну перевірку здобувачами особистих знань за запитаннями для самодіагностики; підготовку до контрольних робіт та інших форм поточного контролю; систематизацію вивченого матеріалу, із метою підготовки до семестрового екзамену.

Структура методичних рекомендацій містить 14 основних тематичних розділів, відповідно до програми навчальної дисципліни «Філософія», у яких запропоновано питання для самостійного опрацювання та рекомендації до їхнього вивчення. Окремі розділи присвячені методичним рекомендаціям до написання есе, контрольним запитанням для самодіагностики та рекомендаціям для підготовки до семестрового екзамену. Тлумачення основних термінів і понять можна знайти у глосарії. Критерії оцінювання таких форм самостійної роботи, як доповідь, доповідь-презентація та есе, наведено в розділах вказівок.

КВАЛІФІКАЦІЙНІ ВИМОГИ ДО ЗДОБУВАЧІВ

№	НАЗВА ОП СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	ПРОГРАМНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ	ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ
1	<p>ОСВІТНЯ (ОСВІТНЬО- ПРОФЕСІЙНА) ПРОГРАМА «Початкова освіта»</p> <p>Спеціальність - 013 Початкова освіта</p>	<p>ЗК-1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.</p> <p>ЗК-7. Здатність діяти соціально відповідально і свідомо.</p> <p>ЗК-8. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).</p> <p>ЗК-9. Здатність застосовувати softskills-навички в практичних ситуаціях.</p> <p>СК-2. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, використовувати відкриті ресурси,</p>	<p>ПРН-01. Організовувати монологічну, діалогічну та полілогічну форми спілкування з молодшими школярами, іншими учасниками освітнього процесу, представниками громади, поважаючи права людини та суспільні цінності; формувати судження, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти.</p> <p>ПРН-03. Критично оцінювати достовірність та надійність інформаційних джерел, дотримуватися юридичних і етичних вимог щодо використання інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій у перебігу педагогічної діяльності в початковій школі.</p> <p>ПРН-06. Інтегрувати та використовувати академічні предметні знання як основу змісту освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти (мовно-</p>

			<p>літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізкультурної) та трансформувати їх у різні форми.</p> <p>ПРН-17. Організовувати й здійснювати пошуково-дослідницьку роботу та самонавчання, створювати власні продукти діяльності з різних галузей початкової школи на краєзнавчому матеріалі України, презентувати та впроваджувати їх результати в практику роботи в НУШ.</p>
2	<p>ОСВІТНЯ (ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА) ПРОГРАМА «Середня освіта (Фізична культура)»</p> <p>Спеціальність - 014 Середня освіта (за предметними спеціалізаціями)</p>	<p>Див. сайт ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» https://ddpu.edu.ua/index.php/studentu-2/osvitni-prohramy</p>	

3	<p>ОСВІТНЯ (ОСВІТНЬО- ПРОФЕСІЙНА) ПРОГРАМА «Фізична терапія, ерготерапія»</p> <p>Спеціальність - 227 Фізична терапія, ерготерапія</p>	<p>Див. сайт ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» https://ddpu.edu.ua/index.php/studentu-2/osvitni-prohramy</p>	
4	<p>ОСВІТНЯ (ОСВІТНЬО- ПРОФЕСІЙНА) ПРОГРАМА «Середня освіта (Трудове навчання та технології)»</p> <p>Спеціальність - 014 Середня освіта (Трудове навчання та технології)</p>	<p>Див. сайт ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» https://ddpu.edu.ua/index.php/studentu-2/osvitni-prohramy</p>	
5	<p>ОСВІТНЯ (ОСВІТНЬО- ПРОФЕСІЙНА) ПРОГРАМА «Дошкільна освіта»</p> <p>Спеціальність - 012 Дошкільна освіта</p>	<p>Див. сайт ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» https://ddpu.edu.ua/index.php/studentu-2/osvitni-prohramy</p>	

6	<p>ОСВІТНЯ (ОСВІТНЬО- ПРОФЕСІЙНА) ПРОГРАМА «Середня освіта (Математика)»</p> <p>Спеціальність - 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями)</p>	<p>Див. сайт ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» https://ddpu.edu.ua/index.php/studentu-2/osvitni-prohramy</p>	
7	<p>ОСВІТНЯ (ОСВІТНЬО- ПРОФЕСІЙНА) ПРОГРАМА «Середня освіта (Фізика)»</p> <p>Спеціальність - 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями)</p>	<p>Див. сайт ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» https://ddpu.edu.ua/index.php/studentu-2/osvitni-prohramy</p>	
8	<p>ОСВІТНЯ (ОСВІТНЬО- ПРОФЕСІЙНА) ПРОГРАМА «Середня освіта (Інформатика)»</p> <p>Спеціальність - 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями)</p>	<p>Див. сайт ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» https://ddpu.edu.ua/index.php/studentu-2/osvitni-prohramy</p>	

9	<p>ОСВІТНЯ (ОСВІТНЬО- ПРОФЕСІЙНА) ПРОГРАМА «Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)»</p> <p>Спеціальність - 014 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)</p>	<p>ЗК 1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.</p> <p>ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство та в розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.</p> <p>ЗК 5. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з</p>	<p>ПРН-01. Інтегрувати в освітній процес знання про основні історичні етапи становлення України як держави та особливості розвитку української культури; усвідомлено формувати у здобувачів розуміння цінності незалежності, територіальної цілісності та демократичного устрою України, громадянського суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина; цінувати різноманіття та мультикультурність, керуватися в педагогічній діяльності етичними нормами, принципами толерантності, взаємоповаги, діалогу та співробітництва.</p> <p>ПРН-08. Визначати предметний зміст і послідовність його опрацювання з урахуванням вимог Державного стандарту загальної середньої освіти, очікуваних результатів навчання, освітніх потреб здобувачів, використовуючи базові наукові категорії та</p>
---	---	--	--

		<p>різних джерел, використання інформаційних і комунікаційних технологій.</p> <p>ЗК 8. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації, застосування соціальних навичок (т.з. softskills) у професійній діяльності.</p> <p>СК 1. Здатність до цілепокладання, планування та проектування процесу навчання здобувачів, інтегрованого навчання та здійснення міжпредметних зв'язків</p>	<p>поняття спеціальності (предметної спеціальності).</p> <p>ПРН-10. Розвивати у здобувачів ключові та предметні компетентності з предметної спеціальності, формувати готовність до їх практичного застосування.</p>
10	<p>ОСВІТНЯ (ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА) ПРОГРАМА</p> <p>«Середня освіта (Українська мова і література)»</p> <p>Спеціальність - 014 (Середня освіта Українська мова і література)</p>	<p>Див. сайт ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» https://ddpu.edu.ua/index.php/studentu-2/osvitni-prohramy</p>	
11	<p>ОСВІТНЯ (ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА) ПРОГРАМА</p> <p>«Середня освіта (Українська мова і література). Середня освіта</p>	<p>Див. сайт ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» https://ddpu.edu.ua/index.php/studentu-2/osvitni-prohramy</p>	

	<p>мова і література (Англійська)»</p> <p>Спеціальність - 014 Середня освіта (Українська мова і література)</p>		
12	<p>ОСВІТНЯ (ОСВІТНЬО- ПРОФЕСІЙНА) ПРОГРАМА «Середня освіта (Мова і література)»</p> <p>Спеціальність - 014 Середня освіта (Мова і література)</p>	<p>Див. сайт ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» https://ddpu.edu.ua/index.php/studentu-2/osvitni-prohramy</p>	
13	<p>ОСВІТНЯ (ОСВІТНЬО- ПРОФЕСІЙНА) ПРОГРАМА «Середня освіта (Мова і література (англійська, німецька))»</p> <p>Спеціальність - 014 Середня освіта (Мова і література (англійська, німецька))</p>	<p>Див. сайт ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» https://ddpu.edu.ua/index.php/studentu-2/osvitni-prohramy</p>	

14	<p>ОСВІТНЯ (ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА) ПРОГРАМА «Професійна освіта (Технологія виробів легкої промисловості)»</p> <p>Спеціальність - 015 Професійна освіта</p>	<p>ЗК1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.</p> <p>ЗК2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство та в розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.</p> <p>ЗК5. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел,</p>	<p>ПРН1. Інтегрувати в освітній процес знання про основні історичні етапи становлення України як держави та особливості розвитку української культури; усвідомлено формувати у здобувачів розуміння цінності незалежності, територіальної цілісності та демократичного устрою України, громадянського суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина; цінувати різноманіття та мультикультурність, керуватися в педагогічній діяльності етичними нормами, принципами толерантності, взаємоповаги, діалогу та співробітництва.</p> <p>ПРН8. Визначати предметний зміст і послідовність його опрацювання з урахуванням вимог Державного стандарту загальної середньої освіти, очікуваних результатів навчання, освітніх потреб здобувачів, використовуючи базові наукові категорії та</p>
----	--	---	--

		<p>використання інформаційних і комунікаційних технологій.</p> <p>ЗК8. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації, застосування соціальних навичок (т.з. softskills) у професійній діяльності.</p> <p>СК1. Здатність до цілепокладання, планування та проектування процесу навчання здобувачів, інтегрованого навчання та здійснення міжпредметних зв'язків.</p>	<p>поняття спеціальності (предметної спеціальності).</p> <p>ПРН10. Розвивати у здобувачів ключові та предметні компетентності з предметної спеціальності, формувати готовність до їх практичного застосування.</p>
15	<p>ОСВІТНЯ (ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА) ПРОГРАМА «Спеціальна освіта»</p> <p>Спеціальність - 016 Спеціальна освіта</p>	<p>Див. сайт ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» https://ddpu.edu.ua/index.php/studentu-2/osvitni-prohramy</p>	
16	<p>ОСВІТНЯ (ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА) ПРОГРАМА «Психологія»</p> <p>Спеціальність - 053 Психологія</p>	<p>ЗК2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.</p> <p>ЗК4. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.</p> <p>ЗК5. Здатність бути критичним і самокритичним.</p>	<p>ПРН4. Обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки за результатами власних досліджень і аналізу літературних джерел.</p> <p>ПРН10. Формулювати думку логічно, доступно, дискутувати, обстоювати власну позицію,</p>

		<p>ЗК7. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).</p> <p>ЗК10. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського(вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.</p> <p>ЗК11. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.</p>	<p>модифікувати висловлювання відповідно до культуральних особливостей співрозмовника</p> <p>ПРН13. Взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності.</p> <p>ПРН15. Відповідально ставитися до професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.</p> <p>ПРН17. Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності</p>
--	--	--	--

		ФК11. Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.	
17	ОСВІТНЯ (ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА) ПРОГРАМА» Облік і оподаткування» Спеціальність - 071 Облік і оподаткування	Див. сайт ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» https://ddpu.edu.ua/index.php/studentu-2/osvitni-prohramy	
18	ОСВІТНЯ (ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА) ПРОГРАМА «Менеджмент» Спеціальність - 073 Менеджмент	Див. сайт ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» https://ddpu.edu.ua/index.php/studentu-2/osvitni-prohramy	
19	ОСВІТНЯ (ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА) ПРОГРАМА «Соціальна робота» Спеціальність - 231 Соціальна робота	ЗК-1 – Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.	ПРН-1 – Здійснювати пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування професійних і встановлювати причиннонаслідкові зв'язки між соціальними подіями та явищами.

		<p>ЗК-3 – Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.</p> <p>ФК-2 – Здатність прогнозувати перебіг різних соціальних процесів</p>	
20	<p>ОСВІТНЯ (ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА) ПРОГРАМА «Філологія (германські мови та літератури (переклад включно))»</p> <p>Спеціальність - 035 Філологія</p>	<p>Див. сайт ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» https://ddpu.edu.ua/index.php/studentu-2/osvitni-prohramy</p>	
21	<p>ОСВІТНЯ (ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА) ПРОГРАМА «Соціальне забезпечення»</p> <p>Спеціальність - Соціальне забезпечення 232</p>	<p>ЗК 1 – Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.</p> <p>ЗК 2 – Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства</p>	<p>ПРН 2 – Ідентифікувати причиннонаслідкові зв'язки розвитку суспільства та прояви соціально-економічних проблем у різних категорій населення</p>

		<p>на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.</p> <p>ФК 1 – Здатність аналізувати суспільні процеси пов'язані з соціальним розвитком держави</p>	
22	<p>ОСВІТНЯ (ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА) ПРОГРАМА «Середня освіта (Історія)»</p> <p>Спеціальність - 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями)</p>	<p>ЗК 1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.</p> <p>ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні,</p>	<p>ПРН-01. Інтегрувати в освітній процес знання про основні історичні етапи становлення України як держави та особливості розвитку української культури; усвідомлено формувати у здобувачів розуміння цінності незалежності, територіальної цілісності та демократичного устрою України, громадянського суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина; цінувати</p>

		<p>наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство та в розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.</p> <p>ЗК 5. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел, використання інформаційних і комунікаційних технологій. ЗК 8. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації, застосування соціальних навичок (т.з. softskills) у професійній діяльності.</p> <p>СК 1. Здатність до цілепокладання, планування та проєктування процесу навчання здобувачів, інтегрованого навчання та здійснення</p>	<p>різноманіття та мультикультурність, керуватися в педагогічній діяльності етичними нормами, принципами толерантності, взаємоповаги, діалогу та співробітництва.</p> <p>ПРН-08. Визначати предметний зміст і послідовність його опрацювання з урахуванням вимог Державного стандарту загальної середньої освіти, очікуваних результатів навчання, освітніх потреб здобувачів, в використовуючи базові наукові категорії та поняття спеціальності (предметної спеціальності).</p> <p>ПРН-10. Розвивати у здобувачів ключові та предметні компетентності з предметної спеціальності, формувати готовність до їх практичного застосування</p> <p>ПРН-03. Зрозуміло висловлювати іноземною мовою власні думки, пояснювати свої дії в освітньому процесі та</p>
--	--	---	---

		<p>міжпредметних зв'язків.</p> <p>ЗК 4. Здатність спілкуватися іноземною мовою.</p> <p>ЗК 7. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.</p>	<p>професійному спілкуванні.</p>
23	<p>ОСВІТНЯ (ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА) ПРОГРАМА «ПОЧАТКОВА ОСВІТА (МИСТЕЦТВО)»</p> <p>Спеціальність – 013 Початкова освіта</p>	<p>ЗК-1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.</p> <p>ЗК-7. Здатність діяти соціально відповідально і свідомо.</p> <p>ЗК-8. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).</p> <p>ЗК-9. Здатність застосовувати softskills (т.зв. м'які навички) в практичних ситуаціях</p> <p>СК-2. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, використовувати відкриті ресурси,</p>	<p>ПРН-01. Організовувати монологічну, діалогічну та полілогічну форми спілкування з молодшими школярами, іншими учасниками освітнього процесу, представниками громади, поважаючи права людини та суспільні цінності; формувати судження, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти.</p> <p>ПРН-03. Критично оцінювати достовірність та надійність інформаційних джерел, дотримуватися юридичних і етичних вимог щодо використання інформаційнокомунікаційних та цифрових технологій у перебігу педагогічної діяльності в початковій школі.</p> <p>ПРН-06. Інтегрувати та використовувати академічні предметні знання як основу змісту</p>

		<p>інформаційнокомунікаційні та цифрові технології, оперувати ними в професійній діяльності.</p>	<p>освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти (мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізкультурної) та трансформувати їх у різні форми.</p>
--	--	--	---

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни	
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5	Обов'язкова	
Загальна кількість годин – 150	Рік підготовки:	
	2-й	2-й
	Семестр	
	3-й	3-й
	Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: контактних – 4 самостійної роботи здобувача – 12	32 год.	6 год.
	Практичні	
	32 год.	6 год.
	Самостійна робота	
	86 год.	138 год.
	Вид контролю: екзамен	

Метою вивчення навчальної дисципліни «Філософія» є формування у здобувачів філософської культури мислення, освоєння філософських теорій, концепцій, ідей, які можуть стати основою розвитку світогляду сучасного фахівця, здатного розв'язувати актуальні проблеми сучасної педагогічної науки, опанування базовими знаннями з філософії.

**2. Матриця компетентностей, програмних результатів навчання,
результатів навчання, методів навчання, методів контролю з навчальної дисципліни (обов'язкової)
Філософія**

Компетентності, які формуються з посиланням на шифр відповідно до освітньої програми	Програмні результати навчання з посиланням на шифр відповідно до освітньої програми	Методи навчання	Методи контролю
		<p>Словесні методи: інтерактивні лекції (проблемні лекції, лекції-дискусії, лекції-демонстрації з використанням мультимедійного обладнання);</p> <p>Практичні методи: семінарсько-практичні заняття, діалог, дискусії, робота в групах, робота в парах, «мозкова атака», «мозковий штурм», метод рефлексії;</p> <p>Наочні методи: методи спостереження, ілюстрації, демонстрації, презентації;</p> <p>Робота з навчально-методичною літературою: конспектування, тезування, анотування, рецензування, есе;</p> <p>Самостійна робота: тестові, контрольні завдання, есе, робота з першоджерелами, робота з електронними носіями інформації.</p>	<p>Спостереження за активністю здобувачів, доповідь, есе, наукове повідомлення, презентації, виконання контрольних завдань, екзамен</p>

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів	Кількість годин											
	Очна форма						Заочна форма					
	усьог о	зокрема					усьо го	зокрема				
		л	п	ла б	ін д	с. р.		л	п	ла б	ін д	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Тема 1. Сутність філософії і її роль у суспільстві	12	3	2	-	-	7	12	2	-	-	-	10
Тема 2. Парадигми стародавньої філософії.	11	3	2	-	-	6	11	2	-	-	-	9
Тема 3. Парадигма середньовічної філософії.	11	4	2	-	-	5	11	-	-	-	-	11
Тема 4. Західноєвропейська філософія епохи Відродження та Нового часу	12	3	4	-	-	5	12	-	2	-	-	10
Тема 5. Некласична філософія.	12	3	4	-	-	5	22	-	2	-	-	10
Тема 6. Гуманістичний пафос вітчизняної філософії.	11	2	2	-	-	7	11	-	-	-	-	11

Тема 7. Філософське вчення про буття (онтологія).	12	2	2	-	-	8	12	2	-	-	-	10
Тема 8. Філософія пізнання (гносеологія).	12	2	2	-	-	8	12	-	2	-	-	10
Тема 9. Свідомість як філософська проблема	11	2	2	-	-	7	11	-	-	-	-	11
Тема 10. Філософська антропологія.	12	2	4	-	-	6	12	-	-	-	-	12
Тема 11. Філософія релігії.	12	2	2	-	-	8	12	-	-	-	-	12
Тема 12. Соціальна філософія.	11	2	2	-	-	7	11	-	-	-	-	11
Тема 13. Філософія історії.	11	2	2	-	-	7	11	-	-	-	-	11
Усього годин	150	32	32	-	-	86	150	6	6	-	-	138

4. Програма навчальної дисципліни

4.1. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	Сутність філософії і її роль у суспільстві	3	2
2	Парадигми стародавньої філософії	3	2
3	Парадигма середньовічної філософії	4	-
4	Західноєвропейська філософія епохи Відродження та Нового часу	3	-
5	Некласична філософія	3	-
6	Гуманістичний пафос вітчизняної філософії	2	-
7	Філософське вчення про буття (онтологія)	2	2
8	Філософія пізнання (гносеологія)	2	-
9	Свідомість як філософська проблема	2	-
10	Філософська антропологія	2	-
11	Філософія релігії	2	-
12	Соціальна філософія	2	-
13	Філософія історії	2	-
Разом		32	6

4.2. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	Предмет філософії та коло її основних проблем	2	2
2	Парадигми східної та західної стародавньої філософії	2	-
3	Теоцентризм філософії Середньовіччя	2	-
4	Основні напрями філософії Ренесансу та Нового часу філософія	4	-
5	Німецька класична філософія	4	-
6	Напрями і проблематика зарубіжної філософії XIX-XX століть	2	2
7	Філософська думка в Україні	2	-
8	Проблема буття у філософії	2	2
9	Пізнання та його види	2	-
10	Людина та її буття як філософська проблема	4	-
11	Релігія в системі духовної культури	2	-
12	Суспільство у вимірах філософського аналізу	2	-
13	Моделі історичного процесу	2	-
Разом		32	6

4.3. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	Проблема виникнення філософії	7	10
2	Космоцентризм античної філософії	6	9
3	Онтологія і гносеологія середньовічної філософії	5	11
4	Натурфілософія доби Відродження	5	10
5	Проблема сенсуалізму у філософії Нового часу	5	10
6	Постаті та ідеї німецької класичної філософії	7	11
7	Сучасна світова філософія	8	10
8	Сковорода – український Сократ	8	10
9	Раціональні та ірраціональні форми пізнання	7	11
10	Екзистенціали буття людини	6	12
11	Форми духовного буття людини	8	12
12	Біологічне і соціальне в людині.	7	11
13	Філософські аспекти науково-технічного прогресу	7	11
Разом		86	138

5. Критерії оцінювання результатів навчання

Шкала оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти

За накопичувальною 100 - бальною шкалою	За національною шкалою	
	<i>для екзаменів, звітів з практики, курсових робіт</i>	<i>для заліків</i>
90 -100 балів	відмінно	зараховано
89 - 75 балів	добре	
60 - 74 балів	задовільно	
26 - 59 балів	незадовільно	не зараховано
0 - 25 балів	неприйнято	

6. Засоби діагностики результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є: завдання для вхідного, поточного та підсумкового контролю, взаємоконтролю (взаємооцінювання), самоконтролю (рефлексія, самооцінювання), усного, письмового опитування, оцінювання самостійної роботи (повідомлення, есе, презентація, ментальна карта, таблиця, тощо), семестровий екзамен.

Питання до екзамену

1. Специфіка філософського освоєння дійсності.
2. Філософія як теоретична основа світогляду. Світ філософських роздумів.
3. Основні функції філософії.
4. Основні парадигми стародавньої філософії.
5. Давньоіндійська філософія.
6. Давньокитайська філософія.
7. Людина у філософії стародавнього сходу.
8. Філософія докласичного періоду античності.
9. Проблема буття в античній філософії класичного періоду.
10. Людина і суспільство в античній філософії (Сократ, Платон, Аристотель).
11. Середньовічна парадигма мислення.
12. Онтологія та гносеологія Середньовіччя.
13. Антропоцентричний характер філософії Відродження. Гуманізм і проблема індивідуальності.
14. Проблема методу у філософії Нового часу (Ф. Бекон, Р. Декарт).
15. І. Кант – дуалізм світу людського буття: природного і морального.
16. Філософія Г. Гегеля.
17. Філософські погляди Л. Фейєрбаха.
18. Перегляд класичної моделі світорозуміння. Основні риси некласичної філософії.
19. Категоричний імператив І. Канта.
20. Концепція «волі » в некласичній філософії (А. Шопенгауер, Ф. Ніцше).
21. Ідея несвідомого та психоаналіз у філософії З. Фрейда.
22. Історична доля фрейдизму у ХХ ст. (К. Юнг, Е. Фромм).
23. Проблема існування людини в екзистенціальній філософії.
24. Особливості української філософської парадигми.
25. Філософські ідеї Г. Сковороди.
26. Філософія П. Юркевича.
27. Загальна характеристика матеріалізму та основні його форми.
28. Загальна характеристика ідеалізму та основні його форми.
29. Філософський смисл проблеми буття.
30. Зміст і пізнавальне значення субстанції у філософії.
31. Філософська характеристика часу.
32. Філософська характеристика простору.
33. Гносеологічна проблематика в історії філософської думки.
34. Емпіричний та теоретичний рівні пізнання.
35. Наука як соціокультурний феномен. Етика науки.
36. Проблема істини у пізнанні.

37. Діалектика і метафізика. Історичні форми діалектики.
38. Філософський підхід до дослідження мислення.
39. Поняття про дух і душу у філософії.
40. Проблема визначення свідомості в історії філософії.
41. Основні підходи до дослідження свідомості.
42. Філософська антропологія. Проблема людського начала.
43. Філософська концепція людини. Подолання бінарної опозиції духу і тіла.
44. Філософія особистості.
45. Основні виміри сутності людини.
46. Рівні психічного життя людини: несвідоме, підсвідоме, надсвідоме.
47. Заборона на особистість. Індивід як ре презент маси.
48. Відчуження людини у сучасному світі.
49. Буттєвість, свобода і творчість як сутнісні характеристики людини.
50. Сутність та структура релігії.
51. Основні релігієзнавчі концепції.
52. Функції релігії та її роль у житті суспільства.
53. Чуттєве і раціональне пізнання.
54. Індукція і дедукція як методи пізнання.
55. Чуттєве і раціональне пізнання.
56. Суспільство у вимірах філософії.
57. Людина і суспільство.
58. Філософські аспекти науково-технічного прогресу.
59. Моделі історичного процесу.
60. Культура і цивілізація.

7. Рекомендована література

Основна

1. Данильян О.Г. Філософія: підручник / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань. Харків: Право, 2018. 432 с.
2. Петрушенко В.Л. Основи філософських знань: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти, 3-тє видання, виправлене та доповнене. Львів: «НовийСвіт-2000», 2020. 296 с.
3. Петрушенко В.Л. Філософія (вступ до курсу, історія світової та української філософії, фундаментальні проблеми сучасної філософії) Навч. посіб. Друге видання, виправлене. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. 596 с.
4. Філософія [Електронний ресурс] : навч. посібник . Ю. М. Вільчинський, Л. В. Северин, М. Рачковська, О. Б. Гаєвська та ін. Київ : КНЕУ, 2019. 368 с.
5. Філософія науки: підручник. І. С. Добронравова та ін. Київ: ВПЦ «Київський університет». 2018. 255 с.

Допоміжна

1. Губерський Л. Філософія. К.: Фоліо, 2018. 621 с.
2. Петінова О. Б. Філософія: навчальний посібник / О. Б. Петінова. Одеса, 2019. 304 с.
3. Постсекулярність: богословські та філософські інтенції сучасної релігійності. Чернівці: Черн. нац. ун-т, 2019. 424 с.
4. Релігійна освіта в сучасній Україні: стан, тенденції та виклики // Аксіосфера освіти: історичні тенденції та пріоритети сьогодення: колективна монографія. за ред. член-кореспондента НАПН України В.О. Балуха. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2018. С. 197-203.
5. Соціальна значущість філософсько-релігієзнавчої та культурологічної освіти в Україні в умовах суспільних та ціннісних змін. Аксіосфера освіти: історичні тенденції та пріоритети сьогодення: колективна монографія. за ред. члена-кореспондента НАПН України В.О. Балуха. Чернівці: Чернівецький національний ун-т імені Юрія Федьковича, 2018. с. 187-196.

6. Феноменологічна філософія. Частина перша: Навчальний посібник. І.Починок. Чернівці: Чернівецький національний ун-т, 2018. 376 с.

7. Філософія освіти і науки : навч. посібн. / І.С. Алексейчук та ін. 2-ге вид. переробл. та доповн. Слов'янськ: Вид-во Б. Маторіна, 2019. 365 с.

8. Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Сайт Українського філософського фонду. Режим доступу: <http://www.philosophy.ua>

2. Інститут філософії НАН України імені Григорія Сковороди. Режим доступу: <http://www.filosof.com.ua>

3. Електронна бібліотека “psylib” (психологія, філософія, релігія, культурологія, методологія та ін.). Режим доступу: <http://www.psylib.kiev.ua>

4. Сайт “Релігієзнавство в Україні” Української асоціації релігієзнавців. Режим доступу: <http://religstudies.org.ua/main.php>

5. Енциклопедії і довідники. Режим доступу: <http://mega.km.ru/>
<http://vesna.sammit.kiev.ua/> <http://www.slovnyk.org/Ink/dic.html>

9. Посилання на дистанційний курс

Дистанційний курс «Філософія» <http://212.3.125.77:9090/moodle/>

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ЗАКРИТОЇ ФОРМИ

Тест – це сукупність тестових завдань, за результатами виконання яких можна визначити рівень знань і вмінь студентів з певної навчальної дисципліни.

Тестове завдання – це складова тесту, що відповідає рекомендаціям до формування тестових завдань, з якими здобувач (під час виконання тесту) виконує певну дію, а його результат реєструється у формі окремої відповіді, що оцінюється встановленою кількістю балів.

Тестування – спосіб визначення рівня знань і вмінь здобувачів за допомогою тестових завдань.

За рівнем складності тестові завдання (надалі – ТЗ) поділяють на:

- ТЗ першого рівня складності – використовують для перевірки якості засвоєння матеріалу на рівні розпізнавання;
- ТЗ другого рівня складності – застосовують для перевірки якості засвоєння на рівні репродуктивної діяльності, на основі якої здобувач здатний самостійно відтворювати засвоєні знання та навички і використовувати їх у типових ситуаціях, що не вимагають створення нової інформації;
- ТЗ третього рівня складності – використовують для перевірки якості засвоєння матеріалу на рівні продуктивної діяльності, на основі якої здобувач здатний застосувати засвоєну інформацію для прийняття рішень у нетипових ситуаціях. До них належать нетипові задачі на застосування знань у реальній практичній діяльності;
- ТЗ четвертого рівня складності – використовують для виявлення вміння здобувача приймати рішення в проблемних, непередбачуваних ситуаціях. Їхнє розв'язання передбачає творчий підхід, у разі якого створюється об'єктивно новий результат. Для них неможливо створити еталонну відповідь, тому їх повинні перевіряти експерти (комісія).

ТЗ закритої форми із вибором однієї правильної відповіді - це найпростіший вид ТЗ, в яких правильна відповідь вже міститься, і завдання здобувача полягає в її знаходженні. Інструкцію до ТЗ цієї форми можна формувати так: **ВИБЕРІТЬ ВАРІАНТ ПРАВИЛЬНОЇ ВІДПОВІДІ:** Завдання здобувач – вибрати правильний варіант відповіді, використовуючи знання, отримані під час вивчення навчальної дисципліни. Зміст ТЗ повинен бути таким, щоб для вибору правильної відповіді було достатньо пригадати і застосувати лише почуте на заняттях і прочитане в рекомендованій для вивчення літературі.

Варіант І.**І РІВЕНЬ. ВИБЕРІТЬ ВАРІАНТ ПРАВИЛЬНОЇ ВІДПОВІДІ:**

1. Видатним енциклопедистом античності був:

а) Протагор; б) Анаксимен; в) Аристотель;

2. Теорія пізнання - це:

а) аксіологія; б) онтологія; в) гносеологія;

3. Філософський метод інтерпретації - це:

а) діалектика; б) герменевтика; в) феноменологія;

4. Патристика – це:

а) напрямок у давній філософії; б) філософська діяльність батьків церкви;

в) заперечення філософії;

5. Центральним елементом в системі середньовічної філософії був:

а) космос; б) Бог; в) гуманізм;

6. Філософський напрямок, що висуває сумнів у якості принципу мислення.

а) скептицизм; б) релятивізм; в) гносеологізм;

7. Вчення, предметом пізнання якого є Бог і все, що з ним пов'язано:

а) міфологія; б) філософія; в) теологія;

8. «Філософія є мистецтво, а не наука», - підкреслював:

а) А. Шопенгауер; б) І. Кант; в) П. Тілліх;

9. Функція філософії, яка полягає в її здатності давати картину світу в цілому, об'єднувати дані наук, мистецтв, практик:

а) методологічна;

б) світоглядна;

в) практична;

10. Хто з філософів стверджував: «Філософія починається з подиву»:

а) Аристотель;

б) І. Кант;

в) С. К'єркегор.

Варіант 2.**I РІВЕНЬ. ВИБЕРІТЬ ВАРІАНТ ПРАВИЛЬНОЇ ВІДПОВІДІ:**

1. Теза «Мислю, отже існую» є основою теорії пізнання :

а) Ф.Бекона;б) Р.Декарта; в)Б.Спінози.

2. Принцип, згідно з яким Бог визначає весь хід історії і долю кожної людини:

а) фідеїзм;б) провіденціалізм; в) креаціонізм.

3. Який напрямок був розвинений у філософії Р. Декарта:

а) скептицизм; б) раціоналізм; в) позитивізм.

4.Засновник античної діалектики:

а) Фалес;б) Геракліт; в) Протагор;

5. Богословське вчення Ф. Аквінського:

а) матеріалізм;б) томізм;в) соліпсизм.

6. Середньовічна філософія висунула плеяду видатних філософів:

а) Августин, Ансельм, П. Абеляр, Ф. Аквінський;

б) І. Кант, А. Шопенгауер, Г. Гегель, Ф. Шеллінг;

в) Сократ, Платон, Аристотель, Парменід;

7. Погляд, що ґрунтується на самоцінності людини як особистості, її право на свободу, щастя, благополуччя:

а) монізм;б) гуманізм;в) раціоналізм;

8. Філософія ХХ століття – це:

а) некласична філософія;б) класична філософія;в) геоцентрична філософія;

9. Вчення про свідомість, феномени та їх сенс.

а) екзистенціалізм;

б) герменевтика;

в) феноменологія;

10. Представники німецької класичної філософії:

а) Г. Фреге, Б. Рассел, Дж. Мур;

б) Августин, Ансельм, П. Абеляр, Ф. Аквінський;

в) І. Кант, Й.Фіхте, Г. Гегель, Ф. Шеллінг;

Варіант 3.**І РІВЕНЬ. ВИБЕРІТЬ ВАРІАНТ ПРАВИЛЬНОЇ ВІДПОВІДІ:****1. Субстанція – це:**

- а) першооснова всього суцього; б) напрям давньогрецької філософії;
- в) богословське вчення.

2. Діалектика – це філософське вчення про:

- а) вічність буття; б) походження світу; в) загальну зміну;

3. Ідею про те, що душа людини є «tabula rasa», відстоював:

- а) Г. Гоббс; б) Дж. Локк; в) Дж. Берклі.

4. Епоха відновлення ідеалів античності в Європі:

- а) Відродження; б) Новий час; в) Середньовіччя.

5. Який напрямок був розвинений у філософії А. Шопенгауера:

- а) історичний матеріалізм; б) волюнтаризм; в) неопозитивізм.

6. Функція філософії полягає у визначенні способів досягнення будь-якої мети, наприклад ефективного конструювання наукового пізнання, естетичної творчості, соціальної практики:

- а) методологічна; б) практична; в) світоглядна;

7. Філософ, який виступав проти примноження сутностей:

- а) В. Оккам; б) Аристотель; в) М. Гайдеггер;

8. Автор твору «По той бік добра і зла»:

- а) Т. Кун; б) Ф. Ніцше; в) Л. Вітгенштейн;

9. Сукупність переконань, цінностей, способів постановки і вирішення завдань, прийнятих науковим співтовариством й забезпечують наукову традицію:

- а) теорія; б) парадигма; в) факт;

10. Відомими постмодерністами є філософи:

- а) Ж. Дерріда, Ж. Ліотар;
- б) Б. Паскаль, А. Камю;
- в) О. Конт, Вольтер;

Варіант 4.**I РІВЕНЬ. ВИБЕРІТЬ ВАРІАНТ ПРАВИЛЬНОЇ ВІДПОВІДІ:**

1. Теза «знання – сила» належить:

- а) Ф.Бекону;
- б) Р.Декарту;
- в) Ім. Канту.

2. Натурфілософія – це:

- а) філософія природи; б) філософія, в центрі якої є людина; в) філософія буття.

3. Що є більш характерним для раціоналізму:

- а) передбачуваність; б) розумність; в) чуттєвість.

4. Який метод був розвинений у філософії Г. Гегеля:

- а) індуктивний; б) дедуктивний; в) діалектичний

5). «Пізнай себе» сказав:

- а) М. Гайдеггер; б) Ф. Бекон; в) Сократ.

6. Платон співвідносив душу з:

- а) ідеєю; б) формою; в) матерією;

7. Філософський стиль католицизму сходять до філософів:

- а) Аристотеля, Августина, Ф. Аквінського;
- б) Сократа, Парменіда, І. Канта;
- в) Платона, Зенона, Ж.-П. Сартра;

8. «У що віриш, те й маєш», - говорив засновник протестантизму:

- а) Ж. Кальвін; б) М. Лютер; в) Ф. Меланхтон;

9. У китайській філософії закономірний шлях виникнення, розвитку і зникнення всіх речей і одночасно матеріальна праоснова їх існування:

- а) Мао; б) Дао; в) Жень;

10. Філософсько-етичне вчення, згідно з яким найвищим благом і метою життя людини є насолода :

- а) гедонізм;
- б) альтруїзм;
- в) евдемонізм;

Варіант 5.**I РІВЕНЬ. ВИБЕРІТЬ ВАРІАНТ ПРАВИЛЬНОЇ ВІДПОВІДІ:**

- 1. У філософії Нового часу на першому плані була проблема:**
  - а) бога;б) природи;в) методу;
- 2. Який історичний тип світогляду намагається пояснити світ на основі розуму і знання:**
  - а) теологія;б) філософія;в) релігія;
- 3. Що означає принцип «Дао»?:**
  - а) еквівалент Бога;б) зібрання законів та норм поведінки;
  - в) закон природи, суспільства та людей, який керує світом.
- 4. Якого твердження дотримується раціоналізм?**
  - а) «Світ є комплекс моїх відчуттів»;б) «Я мислю, отже існую»;
  - в) «Немає нічого у розумі, чого б не було у почуттях»;
- 5. Який напрямок був розвинений у філософії Ф.Бекона:**
  - а) емпіризм; б) екзистенціалізм; в) позитивізм.
- 6. Аристотель співвідносив душу з:**
  - а) ідеєю;б) матерією;в) формою;
- 7. Філософський метод, який полягає у визнанні загального зв'язку і розвитку явищ, джерелом яких є суперечності:**
  - а) історичний метод;б) діалектичний метод;в) соціологічний метод;
- 8. Релігійно-філософське вчення, в основі якого лежить уявлення про безособового бога, котрий створив світ, але не втручається в життя природи і людей:**
  - а) атеїзм;б) деїзм;в) провіденціалізм;
- 9. Перші платні вчителі мудрості:**
  - а)моісти; б)софісти; в)легісти;
- 10. Філософ, той, що не писав:**
  - а) Сократ;
  - б) Платон;
  - в) Аристотель;

Варіант 6.**I РІВЕНЬ. ВИБЕРІТЬ ВАРІАНТ ПРАВИЛЬНОЇ ВІДПОВІДІ:**

1. Теоцентризм – це принцип згідно з яким абсолютним началом і центром Всесвіту проголошується:

а) людина;б) Бог;в) матерія.

2. Г.Гегель вищою сходинкою у розвитку абсолютної ідеї:

а) абсолютний дух;б) абсолютну істину;в) відносну істину;

3. Що є більш характерним для емпіризму:

а) інтуїція;б) мудрість;в) досвід;

4.Ідея надлюдини належить:

а) Ф.Ніцше;б) І.Канту;в) Р.Декарту.

5. «Коперниканський переворот» у філософії здійснив:

а) Р. Декарт; б) Г. Гегель; в) І. Кант.

6. Філософське вчення, згідно з яким розумові як основному видові пізнання протиставляються інстинкт, віра, інтуїція:

а) скептицизм;б) агностицизм;в)ірраціоналізм;

7. Теза: «Людина – міра всіх речей» характерна для:

а) соціоцентризму;б) натуралізму;в) антропоцентризму;

8. Хто заснував у Афінах філософську школу, що отримала назву Академії?

а) Сократ;

б) Платон;

в) Аристотель;

9. Закони логіки сформулював:

а) Сократ;

б) Платон;

в) Аристотель;

10. Вивчення граматики, риторики, діалектики передбачала програма:

а)тривіуму;б)квадрі уму;

Варіант 7.**I РІВЕНЬ. ВИБЕРІТЬ ВАРІАНТ ПРАВИЛЬНОЇ ВІДПОВІДІ:**

1. В якому судженні міститься майже повне визначення буття:

- а) буття – це весь матеріальний світ; б) буття – це всі форми психічної діяльності; в) буття – це те що існує.

2. В якому місті була в XV-м столітті відроджена Платонівська академія?

- а) Римі; б) Флоренції; в) Парижі.

3. Німецьку класичну філософію сформували:

- а) Н. Макіавеллі, О. Конт, Дж. Мілль, Г. Спенсер; б) А. Шопенгауер, Ф. Ніцше, Ф. Аквінський, П. Тілліх; в) І. Кант, І. Фіхте, Ф. Шеллінг, Г. Гегель;

4. Що вивчає гносеологія?

- а) питання буття; б) питання сенсу життя; в) питання пізнання.

5. Основними формами чуттєвого пізнання є

- а) відчуття, сприйняття й судження; б) відчуття, сприйняття й уявлення; в) уявлення, судження й умовивід.

6. Суспільство у епоху Середньовіччя:

- а) сукупність людей, які живуть за законами справедливості;
б) град земний, який прагне до граду небесного;
в) система соціальних дій людей, сенс яких визначається виробленням цінностей;

7. Головна цінність наукової діяльності людини:

- а) істина;
б) багатство;
в) віра;

8. Основний зміст концепції чуттєвого пізнання Дж. Локка:

- а) раціоналізм;
б) інтуїтивізм;
в) сенсуалізм;

9. Природа раціонального пізнання Нового часу:

- а) раціональне пізнання оперує універсаліями, які висловлюють загальне; загальне існує у Бога, в думках людини, в самих речах;
б) людині вроджені ясні ідеї, якими можна оперувати за правилами дедукції;
в) ідеї - це загальне, яке існує само по собі і втілюється у річ;

10. Термін давньогрецької філософії, що вживався у значеннях «слово», «смысл», «порядок», «закон», «розум» і розумівся як об'єктивна закономірність:

- а) архе;
б) логос;
в) апейрон;

Варіант 8.**I РІВЕНЬ. ВИБЕРІТЬ ВАРІАНТ ПРАВИЛЬНОЇ ВІДПОВІДІ:**

1. Основний об'єкт дослідження, міра речей і відносин в епоху Відродження:

а) людина;б) Бог;в) природа.

2. «Світ у своїй сутності не можна пізнати» вважали :

а) скептики;б) стоїки; в) агностики.

3. Вчення про найбільш загальні закони розвитку природи, суспільства та пізнання є:

а) софістика;б) метафізика; в) діалектика.

4. Особливості раціоналізму XVII ст. зумовила:

а) математика;б) естетика;в) політика.

5. Спосіб мислення, що спрямований на осмислення й усвідомлення пізнавального акту й пізнання внутрішнього світу людини:

а) медитація; б) рефлексія; в) релаксація

6. Процес звільнення від впливу релігії різноманітних сфер життя суспільства і людини, позбавлення церкви певних майнових прав, впливу на політичне життя тощо:

а) секуляризація;б) соціалізація;в) суб'єктивізація;

7. Категорична заборона певних дій, що ґрунтуються на глибокій вірі в неминучу кару за порушення цієї заборони:

а) сумнів;б) імператив;в) табу;

8. Один із напрямів християнства, що виник у надрах католицизму внаслідок Реформації:

а) православ'я;б) протестантизм;в) суфізм;

9. Схоластичний тип філософії був характерним для:

а) античності;б) середньовіччя;в) Нового часу;

10. Категоричний імператив як основний закон етики сформулював:

а) Ім. Кант;б) О. Конт;в) Т. Кун;

Варіант 9.**I РІВЕНЬ. ВИБЕРІТЬ ВАРІАНТ ПРАВИЛЬНОЇ ВІДПОВІДІ:**

1. Один з трьох основних напрямів християнства (східно-візантійський), що остаточно сформувався в XI ст.:

а) православ'я; б) протестантизм; в) адвентизм.

2. Метод пізнання, в основі якого рух думки від загального до одиничного:

а) дедукція; б) індукція; в) інтенція;

3. Проблеми буття в контексті вчення про ноосферу аналізував:

а) Конфуцій; б) В.І. Вернадський; в) І.Г. Фіхте;

4. Істина – це

а) адекватне відображення в свідомості людини об'єктивної реальності;

б) зміст людських знань, який не залежить від суб'єкта;

в) основна характеристика відношення пізнавального образу до об'єкту пізнання.

5. Яка категорія співвідноситься з категорією «необхідність»:

а) можливість; б) випадковість; в) явище.

6. Філософське вчення, що ототожнює Бога і світ, розчиняє Бога у світі (природі):

а) деїзм; б) пантеїзм; в) атеїзм;

7. Основний філософський інтерес епохи Античності:

а) Бог; б) космос; в) природа;

8. Вчителі філософії, які навчали мистецтву сперечатися і перемагати за будь-яку ціну:

а) пацифісти; б) софісти; в) структуралісти;

9. Засновник перипатетичної школи:

а) Зенон; б) Аристотель; в) Епікур;

10. Філософське вчення, що за першооснову буття бере один першопочаток – або матерію, або дух:

а) монізм; б) дуалізм; в) плюралізм;

Варіант 10.**I РІВЕНЬ. ВИБЕРІТЬ ВАРІАНТ ПРАВИЛЬНОЇ ВІДПОВІДІ:**

1. Розкладання фактів на їх елементарні складники є:

- а) абстрагуванням;
- б) аналізом;
- в) синтезом.

2. Філософська теза, згідно якій, довести можна все, що бажано, у залежності від підстав, притаманна:

- а) софістиці;
- б) метафізиці;
- в) діалектиці.

3. Світоглядна функція філософії полягає в тому, що:

- а) філософія здійснює рефлексію сучасної їй культури;
- б) філософія сприяє поліпшенню характерів людей;
- в) філософія допомагає людині зрозуміти саму себе та своє місце в світі.

4. Філософський напрям, який основою пізнання вважає чуттєвий досвід – це:

- а) емпіризм; б) соліпсизм; в) раціоналізм.

5. Пояснення явищ на основі причинної зумовленості – це:

- а) монізм; б) детермінізм; в) етатизм.

6. Релігія, заснована, за арабськими переказами, пророком Мухаммедом у 7 ст.;

- а) католицизм; б) протестантизм; в) іслам;

7. Загальнообов'язковим моральним принципом, яким мають керуватися всі люди незалежно від походження, за І. Кантом є:

- а) категоричний імператив; б) серединний шлях;
- в) національно-патріотичне виховання;

8. Закон відплати, за яким характер наступного існування людини (перевтілення після смерті) визначається її моральною поведінкою:

- а) мокша; б) карма; в) сансара;

9. Наука про закони, форми, прийоми та засоби мислення, спрямовані на пізнання та досягнення істини; розумність, внутрішня закономірність, правильність, послідовність :

- а) математика; б) логіка; в) феноменологія;

10. Теза про те, що людина від народження є «чистою дошкою» належить:

- а) Р. Декарту; б) Г. Лейбніцу; в) Дж. Локку;

Варіант 11**I РІВЕНЬ. ВИБЕРІТЬ ВАРІАНТ ПРАВИЛЬНОЇ ВІДПОВІДІ:****1. Світогляд - це:**

- а) сукупність знань, якими володіє людина;
- б) сукупність поглядів, оцінок, емоцій, які характеризують ставлення людини до світу і до самої себе;
- в) система адекватних переваг зрілої особистості.

2. Напрямок, що заперечує існування Бога, називається:

- а) атеїзм; б) скептицизм; в) агностицизм.

3. Закон відплати в індійській релігії та релігійної філософії, що визначає характер нового народження перевтілення:

- а) карма; б) сансара; в) мокша.

4. Основне твердження емпіризму:

- а) вищий вид пізнання – інтуїція;
- б) все знання людини ґрунтується на досвіді;
- в) усе ставити під сумнів.

5. Проста неподільна субстанція згідно Г.В. Лейбніца:

- а) монада; б) ідея; в) апейрон.

6. Автор книги «Новий Органон»:

- а) Ф. Беккон; б) Аристотель; в) М. Гайдеггер;

7. Здатність людини зберігати і відтворювати освоєнні чуттєві і раціональні форми:

- а) уява; б) інтуїція; в) пам'ять;

8. Релігійно-філософський світогляд, в основі якого лежить віра в можливість надчуттєвого спілкування з надприродними, таємними сутностями:

- а) функціоналізм;
- б) раціоналізм;
- в) містицизм;

9. Одна з первісних форм релігії, яка ґрунтується на вірі у можливість спілкування людини з духами:

- а) шаманізм;
- б) тотемізм;
- в) фетишизм;

10. Змістчення Будди, викладений у священній книзі буддизму:

- а) Трипітака;
- б) Коран;
- в) Біблія.

Варіант 12**I РІВЕНЬ. ВИБЕРІТЬ ВАРІАНТ ПРАВИЛЬНОЇ ВІДПОВІДІ:**

1. Основним принципом античної філософії був:

а) космоцентризм;б) геоцентризм;в) антропоцентризм;

2. Вперше поняття буття в філософії вжив:

а) С.Боецій;б) Парменід;в) Г. В. Ф. Гегель.

3. Хто з античних філософів вчив, що все розвивається, що першопричина світу і його першооснова - це вогонь, що в одну і ту ж річку не можна увійти двічі:

а) Фалес;б) Геракліт;в) Демокріт.

4. В античності заслуга відкриття надчуттєвого світу ідей належить:

а) Піфагору;б) Сократу;в) Платону.

5. Характерною рисою середньовічної філософії є:

а) космоцентризм;б) антропоцентризм;в) теоцентризм.

6. Здатність психіки людини викликати до життя почуття і думки, які або були їй відомі раніше, або є новими:

а) уява;б) інтуїція;в) пам'ять;

7.В теорії пізнання такий зміст людських знань, який не залежить від волі та бажань суб'єкта:

а)суб'єктивнаістина;б)об'єктивна істина;в) відносна істина;

8.Філософський принцип, згідно з яким існує множинність засад чи видів буття:

а)монізм;б)дуалізм;в)плюралізм;

9.Одна з трьох світових релігій, виникла у середині першого тисячоліття до н. е. в Індії:

а) буддизм;б) індуїзм;в) синтоїзм;

10. Знакова система, яка використовується для цілей комунікації і пізнання:

а) мова;б) влада;в) розум;

КОНТРОЛЬНІ ЗАВДАННЯ**Варіант 1**

1. Проблема універсалій в середньовічній філософії.
2. Назвіть основні риси вітчизняної філософії.
3. Чому християнство називають релігією одкровення?

Варіант 2

1. Назвіть догмати патристики.
2. Розкрийте сутність дедуктивного методу Р.Декарта.
3. Чому епоху XV-XVI ст. називають „епохою Відродження”? Що саме було відроджено в епоху Ренесансу?

Варіант 3

1. Назвіть основні характеристики античної натурфілософії.
2. Розкрийте зміст категоричного імперативу І. Канта.
3. У чому особливість патристики як особливого типу філософування – „філософування у вірі”?

Варіант 4

1. Кордоцентризм української філософії.
2. Гуманістична спрямованість вчення Конфуція та природний закон Дао у Лао – цзи.
3. Чому проблема співвідношення віри і розуму стала основною в схоластичній філософії? Які варіанти вирішення цієї проблеми в середньовічній філософії ви знаєте?

Варіант 5

1. Назвіть представників та основні характеристики німецької класичної філософії.
2. Прокоментуйте тезу Ф.Ніцше «Бог помер».
3. У чому полягає сутність антропоцентризму?

Варіант 6

1. Охарактеризуйте основні ідеї конфуціанства.
2. Критика християнства у філософії Л. Фейєрбаха.

3. Назвіть основні правила дедуктивного методу Р. Декарта. Чи можна вважати цей метод строго науковим?

Варіант 7

1. «Філософські роздуми» – які теми і які проблеми тут маються на увазі?
2. Філософський зміст проблеми буття.
3. Назвіть видатних представників гуманізму Відродження.

Варіант 8.

1. Яку роль відіграє філософія в сучасному світі?
2. Концепції істини у філософії.
3. Яке значення епохи Ренесансу в історії людства?

Варіант 9

1. Які переваги і недоліки філософії по відношенню до науки ви могли би назвати?
2. Функції релігії.
3. Які характерні риси культури Нового часу в Європі?

Варіант 10

1. Чи можна назвати гуманістичним конфуціанське вчення? Обґрунтуйте свою відповідь.
2. Таїнства християнства.
3. Дайте характеристику основних напрямків у філософії Нового часу – емпіризму та раціоналізму.

Варіант 11

1. Що саме, на вашу думку, могла би запозичити на Сході сучасна цивілізація, що орієнтована на західні цінності?
2. Яку роль досвіду в процесі пізнання відводить Ф. Бекон?
3. Яку би ви дали загальну характеристику німецькій класичній філософії?

Варіант 12

1. Що означають поняття „гедонізм”? Назвіть представників даних течій?
2. Проаналізуйте зміст категорій «субстанція», «рух», «час» і «простір».
3. В чому суть діалектичного методу Гегеля?

КОРИСНІ ПИТАННЯ ДЛЯ МІРКУВАНЬ
(для проведення «круглих столів», застосування технік «мозковий штурм», «світове кафе», «акваріум»)

Варіант 1.

1. Проаналізуйте філософське вчення Сократа та його роль у європейській культурі. Чи поділяєте Ви думку Гегеля про те, що «іронія згубила Сократа»? Аргументуйте відповідь.
2. Чи можна довести існування Бога? Дайте відповідь на це питання використовуючи історико-філософський матеріал.

Варіант 2.

1. Охарактеризувати відмінність між західною і східною парадигмами філософії.
2. Як співвідносяться між собою філософія і світогляд? У чому полягає світоглядна функція філософії? Прокоментуйте відповідь.

Варіант 3.

1. Що таке мудрість? Яка різниця між мудрою і розумною людиною? Філософія навчає знанням чи є шляхом до мудрості? Дайте відповідь, використовуючи ідеї античних мислителів.
2. Проаналізуйте трансформацію ідеї Бога у філософії від доби Середньовіччя до епохи Відродження і Нового часу.

Варіант 4.

1. Проаналізуйте основні переваги і недоліки індуктивного методу, розробленого Ф.Беконем, та дедуктивного методу, якого дотримувався Р. Декарт.
2. Поясніть зміст ідеї «спорідненої праці» у філософії Г. Сковороди як передумови на шляху людини до щастя. Він втратив чи зберіг свою актуальність зараз?

Варіант 5.

1. Ідеї якого філософа видаються Вам найбільш цікавими. Втратили вони свою значимість у сьогоденні чи ні? Аргументуйте відповідь.
2. Прокоментуйте фрази Р. Декарта «мислю отже існую» і Ф. Бекона: «знання – це сила». Чи є актуальними вони у сучасному світі?

Варіант 6.

1. Поміркуйте, чи можливо й яким чином у процесі пізнання позбавитися від основних ідолів, які, згідно Ф. Бекона, заважають людині адекватно пізнавати.
2. Чи є актуальним твердження: «безліч людей стурбовані долею і природою людини, вони міркують, розмірковують, створюють програми, але часто навіть не підозрюють, що проходять повз накопиченого у філософії багатства.

Без філософії погляди про людину виявляються досить бідними, малодійовими. Така реальність». Ваше бачення ролі і значення філософії.

Варіант 7.

1. Охарактеризуйте співвідношення і взаємозв'язок філософії, релігії і логіки.
2. Охарактеризуйте співвідношення в людині природного і соціального.

Варіант 8.

1. Охарактеризуйте соціально-економічні та ідейні умови виникнення християнства.
2. Проаналізуйте основний зміст видів, рівнів та форм пізнання.

Варіант 9.

1. Охарактеризуйте основні філософські проблеми антропосоціогенезу.
2. Визначити проблему індивідуальності та свободи у філософії екзистенціалізму.

Варіант 10.

1. Згідно А. Шопенгауера і Ф. Ніцше, воля займає серед усіх цінностей перше місце. Яке ваше ставлення щодо цих ідей.
2. Охарактеризуйте основні концепції виникнення і сутності релігії.

Варіант 11.

1. Прокоментуйте сенс людського життя у філософії екзистенціалістів. Чи є показовою позиція французького філософа Ж.-П. Сартра: «Ми засуджені до свободи»?
2. К. Юнг сказав: «На первісному рівні люди боялися чаклунів, сьогодні ми зі страхом дивимося на мікроби. Там всі вірять у духів, а ми у вітаміни. Раніше люди були одержимі дияволом, тепер вони не менш одержимі ідеями і тощо». Ваше ставлення до цих слів.

Варіант 12.

1. «Якими були б наші почуття, якби ми нічого не чули про Христа?» - запитував Л. Вітгенштейн. Ваше ставлення до цих слів.
2. Дайте відповідь на наступне питання: яка роль протестантської етики у формуванні сучасної Європи?

Варіант 13.

1. Світ ловив мене, та не впіймав ...“, – заповів написати на могилі великий український філософ Г. Сковорода. Що розумів під світом Сковорода? Які пастки для християнина містить в собі світ? Відповідь аргументуйте.
2. Французький філософ Жан-Поль Сартр вважає: „Людина просто існує, і вона не тільки така, якою себе уявляє, а така, якою вона хоче стати... Вона є лише те, що сама з себе робить.” Ваша оцінка такого погляду на людину? Якою тут бачиться людина – сильною чи слабкою, активною чи пасивною?

Філософське есе (від франц. Essai - спроба, проба, нарис) - невеликий за обсягом і самостійний за змістом письмовий твір, в якому в формі оповідання (а не систематично - науковій) викладається обґрунтована позиція автора стосовно певної філософської проблеми.

Есе – форма самостійної роботи здобувача, метою якої є формування вміння здобувача формулювати свою точку зору і аргументовано відстоювати її, використовуючи отримані, під час вивчення дисципліни знання. Есе не є рефератом, тому не має мати описовий характер. Написання есе сприяє розвитку творчих, аналітичних здібностей здобувача. Успіхів!

Вимоги до написання есе:

- виокремлення в структурі тексту короткого вступу, змістовної основної частини і обґрунтованих висновків;
- чіткість формулювання суті проблеми;
- залучення історико-філософського матеріалу для розкриття суті проблем;
- поєднання глибини і всебічності розгляду проблеми з доступністю і чіткістю презентації власної позиції;
- логічність і послідовність викладу власної позиції;
- самостійність мислення і оригінальність викладу матеріалу;
- використання набутих філософських знань;
- оперування філософською термінологією;
- відсутність т. зв. «безкавичного» цитування філософських першоджерел та інших наукових чи популярних робіт, тобто плагіату;
- використання рекомендованої до курсу літератури, лекційного матеріалу та матеріалу практичних занять;
- обсяг есе – 2-3 ст. друкованого тексту (А4, поля – 2 см, шрифт – 14, інтервал – 1,5).

У правому верхньому кутку аркуша треба вказати П.І.П. здобувача, факультет, курс, групу, дату виконання.

ТЕМИ ЕСЕ**(довільний вибір здобувача)**

1. У чому полягає значення філософії сьогодні?
2. У чому полягає відмінність філософського світогляду від релігійного?
3. Як співвідносяться філософія, наука і релігія?
4. «Найстрашніше, що може трапитися з людиною, - це якщо боги позбавлять її покарання» Сократ.
5. «Людина поза суспільством – або бог, або звір» Аристотель.
6. «Знання – настільки цінна річ, що його не соромно добувати з будь-якого джерела» Фома Аквінський.
7. «Государю немає необхідності мати всі чесноти, але є пряма необхідність виглядати, що володіє ними» Ніколо Макіавеллі.
8. «Істина була єдиною дочкою часу» Леонардо да Вінчі.
9. «Наука є найкращим шляхом, щоб зробити людський дух героїчним» Джордано Бруно.
10. Чи існують речі, які в принципі непізнавані?
11. Людське пізнання є відображенням об'єктивного світу чи конструюванням власного «життєвого світу»?
12. «Людина – це перш за все задум, який живе власним життям, замість того, щоб бути мохом, цвіллю або капустою» Ж.-П. Сартр.
13. Чи згодні Ви з Ж.-П. Сартром, що людина сама встановлює для себе цінності?
14. Чи згодні Ви з Ж.-П. Сартром, що людина абсолютно вільна?
15. Чи згодні Ви з Б. Уільямсом, що безсмертя безглузде?
16. Чи існує абсолютний спосіб обґрунтування знання? Дайте аналіз специфіки обґрунтування знань в різних науках.
17. «Сумніватися у всьому, вірити всьому – два рішення однаково зручні; і те, і інше позбавляє Вас права думати» А. Пуанкаре.
18. Схід і Захід: відмінності у традиційному розумінні людини, природи і суспільства.

19. Якою мірою ми відповідаємо з себе і за інших?
20. Чому людині важко пізнати саму себе? Які небезпеки підстерігають її на шляху самопізнання?
21. Буття, життя, існування: біологічні і соціально-філософські аспекти.
22. Блогосфера як новітня форма буття.
23. Онлайн буття: просторово-часові виміри.
24. Евтаназія: прояв гуманізму чи жорстокості.
25. Важко чи легко бути молодим?
26. Любов у сучасному світі.
27. Що очікує людину в майбутньому: чи може завтра бути сьогодні?
28. Цінність людського життя.
29. Людина у просторі соціальних мереж.
30. Що було б, якби все було інакше?

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
Кафедра філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін

ЕСЕ
на тему: «Любов у сучасному світі»
з навчальної дисципліни
«Філософія»

Підготував (ла):
здобувач групи
денної форми навчання
ПІБ _____

Перевірив (ла) викладач:
ПІБ _____
(вчений ступінь, вчене звання)

Оцінка: _____

Слов'янськ – (рік)

ТЕМИ ДОПОВІДЕЙ ТА ПОВІДОМЛЕНЬ

1. Соціальна спрямованість філософського знання.
2. Міфологія і філософія як форми знання: єдність і відмінність.
3. Загальнолюдські цінності у філософії.
4. Духовно-творча природа філософії.
5. Проблема начала буття в філософії Давньої Греції (Фалес, Анаксимен, Геракліт).
6. Виникнення матеріалізму (Демокріт) і ідеалізму (Платон).
7. Проблема людини і суспільства в античній філософії.
8. Антропологічний переворот у античній філософії класичного періоду.
9. Платон та Аристотель як перші філософи-систематики (онтологія, гносеологія, етика, політика).
10. Формування християнської догматики.
11. Суперечка про універсалії.
12. Філософські погляди Сократа, Платона, Аристотеля.
13. Аристотель як видатний представник античної філософії і науки.
14. Сучасне значення провідних ідей християнської патристики.
15. Антропологічні мотиви філософії А. Блаженного.
16. Схоластика і містика як провідні напрями середньовічної філософії.
17. Натурфілософія Ренесансу і нове природознавство.
18. Філософія природи (М. Кузанський).
19. Філософські погляди Н. Макіавеллі.
20. Етична концепція моральності за І. Кантом.
21. Загальні засади філософії Ф. Ніцше.
22. Філософія життя: волюнтаризм А.Шопенгауера.
23. Ніцшеанство та суспільно-політичні реалії ХХ – ХХІ ст.
24. Роль фрейдизма та неофрейдизма у філософії ХІХ-ХХ ст.
25. Філософський зміст роботи Ж.-П. Сартра «Екзистенціалізм – це гуманізм»
26. Відображення філософських поглядів А. Камю у його романі «Чума».
27. Філософське бачення поняття несвідомого.

28. Проблеми буття: Парменід та його основні опоненти в античності.
29. Категорія буття у класичній західноєвропейській філософії.
30. Проблеми розуміння буття у сучасній науці.
31. Теорія пізнання як філософська наука.
32. Мислення як предмет вивчення логіки.
33. Діалектична логіка і логіка формальна.
34. Становлення логіки в Античності.
35. Розвиток логіки у Середньовіччі.
36. Розвиток логіки у період Нового часу.
37. Проблема людини в сучасній філософії.
38. Тіло, тілесність в контексті філософської рефлексії.
39. Екзистенціальні виміри людського буття.
40. Людина в системі соціальних відносин.
41. Своєрідність буддизму як світової релігії.
42. Виникнення і поширення ісламу як виклик часу.
43. Історичні передумови появи течій християнства.
44. Нетрадиційні релігійні вірування.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Словесні: лекція (інформаційна, проблемна, з елементами бесіди, з розбором конкретних ситуацій), навчальна дискусія. Наочні: спостереження, ілюстрування. Практичні: вправи різних типів, ситуативне моделювання. Репродуктивні: відтворення, катехізична бесіда. Методи за логікою руху змісту навчального матеріалу: дедуктивні, індуктивні, конкретизація. Методи стимулювання та мотивації навчання: дискусії (пізнавальні, навчальні), аналіз виробничих ситуацій, імітаційні вправи, рольове та ігрове моделювання

МЕТОДИ І ФОРМИ КОНТРОЛЮ

1) *Метод усного контролю*: основне запитання, додаткові, допоміжні; запитання у вигляді проблеми; індивідуальне, фронтальне опитування і комбіноване, усний контроль (під час опитування, бесіди, доповіді, читання тексту, повідомлення на задану тему та ін.).

2) *Метод письмового контролю* (контрольне завдання, тест у письмовій формі, есе, виклад матеріалу на задану тему в письмовому вигляді тощо).

3) *Метод тестового контролю*.

4) *Комбінований контроль; презентація СРС*.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ

Оцінювання знань здобувачів з навчальної дисципліни «Філософія» здійснюється за національною шкалою (відмінно, добре, задовільно, незадовільно) та за накопичувальною бально-рейтинговою системою (100-бальною), що передбачає оцінювання здобувачів за усі види аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності.

Шкала оцінювання: національна та накопичувальна 100-бальна

За 100-бальною шкалою	За національною шкалою
90 – 100 балів	відмінно
89 – 75 балів	добре
60 – 74 балів	задовільно
26 – 59 балів	незадовільно
0 – 25 балів	неприйнято

Поточний контроль знань здобувачів проводиться за такими формами:

а) під час лекційних занять;

б) *під час самостійних занять:*

- опитування або тестування знань здобувачів з теоретичного матеріалу;

– оцінка виконання завдань під час заняття;

в) *за результатами виконання завдань самостійного опрацювання*

(індивідуальних завдань):

- оцінка виконання домашніх завдань під час заняття;

- оцінка підготовки глосарію, презентацій;

- обговорення проблемних матеріалів під час практичних занять;

- обговорення матеріалів доповідей із поставленого проблемного питання,

проведення дискусій, підведення резюме з цього питання під час практичного заняття.

Підсумковий контроль знань здійснюється під час екзамену.

Результати навчання із вивчення навчальної дисципліни визначаються у балах, які виставляються згідно з критеріями оцінювання.

Допуск до підсумкового контролю становить 60 балів та визначається як сумарна мінімальна кількість балів, яку необхідно набрати здобувачеві для отримання позитивної оцінки «задовільно». При цьому межа незадовільного навчання становить 59 балів.

Фактична кількість балів, отримана здобувачем за результатами поточного контролю та підсумками контрольного заходу, переводиться в оцінку за такими критеріями:

оцінка «відмінно» (90-100 балів) виставляється за глибокі знання навчального матеріалу, наявного в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах, уміння аналізувати явища, що вивчаються, у їх взаємозв'язку й розвитку, чітко, лаконічно, логічно послідовно відповідати на поставлені питання, уміння застосовувати теоретичні положення під час виконання практичних завдань;

оцінка «добре» (89-75 балів) виставляється за міцні знання навчального матеріалу, аргументовані відповіді на поставлені питання, вміння застосовувати теоретичні положення під час виконання практичних завдань, які, однак, містять певні (несуттєві) неточності;

оцінка «задовільно» (60-74 балів) виставляється за посередні знання навчального матеріалу, недостатньо аргументовані відповіді, слабе застосування теоретичних положень під час виконання практичних завдань;

оцінка «незадовільно» з можливістю повторного складання екзамену **(26-59 балів)** виставляється за незнання значної частини навчального матеріалу, суттєві помилки у відповідях на питання, невміння застосувати теоретичні положення під час виконання практичних завдань;

оцінка «не прийнято» з обов'язковим повторним вивченням модуля (навчальної дисципліни) **(0-25 балів)** виставляється за незнання значної частини навчального матеріалу, суттєві помилки у відповідях на питання, невміння орієнтуватися під час виконання практичних завдань, незнання основних фундаментальних положень.

Етикет он-лайн комунікації при дистанційній роботі (Zoom, Google Meet, Skype тощо)

Як поводитися під час відеоконференції? Як і будь який вид діяльності он-лайн спілкування потребує підготовки, дотримання певних правил і відповідальності. Під час живого спілкування прийнято дивитися співрозмовнику в очі. Така ж історія з комунікацією за допомогою відеозв'язку, тому слід дивитися в камеру. Слухаючи когось, можна опустити очі: людина, яка дивиться в об'єктив камери, цього не помітить. Якщо не висловлюєтесь у даний час, краще вимкнути звук. Це своєрідне правило нової реальності, такий собі карантинний діджитал-етикет. Сторонній шум дійсно може заважати іншому учаснику відеоконференції формулювати свої думки

Якщо ви готуєтесь до участі в чаті подбайте, щоб: смартфон (планшет або ноутбук) був заряджений; Інтернет оплачений; домашні були попереджені, що заважати вам не бажано. І ще: переведіть месенджери в режим Mute або вийдіть з них на деякий час, щоб не відволікатися на повідомлення. Отже, зручний формат ділової онлайн-комунікації відомий, основний вектор поведінки під час такого спілкування окреслений. Можливо, з часом з'являться нові правила гри, однак, на даний момент сміливо можна користуватися перерахованими практичними рекомендаціями.

Основні правила мережевого етикету.

1. Поставте себе на місце людини, з якою розмовляєте «не робіть іншим те, чого не хочете отримати від них самих». Будьте терплячі й чемні.
2. Дотримуйтесь такої самої поведінки, що й у реальному житті. Люди інколи забувають про те, що «за екраном» знаходиться жива людина, і вважають, що в мережі правила поведінки не такі самі, як у звичайному житті.
3. Пам'ятайте, що перебуваєте у віртуальному просторі. Якщо вирішили втрутитися в якусь дискусію, то можете зашкодити іншим.
4. Поважайте час і можливість інших. Відправляючи людині свій лист, поміркуйте, чи він справді потрібен їй.
5. Краще не втручатися у конфлікти та не допускати їх.
6. Не зловживайте можливостями. Деякі люди в Інтернеті почувають себе професіоналами. Однак це зовсім не означає, що такою перевагою можна користуватися.
7. Вибачайте іншим їхні помилки. Коли хтось припускається помилки – будьте до нього поблажливі. Якщо ж вирішили звернути увагу користувача на припущену помилку, зробіть це коректно й в приватному листі.
8. І головне – поважайте право на приватне листування, не читайте чужі повідомлення.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

При вивченні навчальної дисципліни «Філософія» здобувачі повинні знати, що викладання дисципліни ґрунтується на засадах академічної доброчесності – сукупності етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання або наукових (творчих) досягнень. Порухеннями академічної доброчесності: академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, обман, хабарництво, необ'єктивне оцінювання. За порушення академічної доброчесності здобувачі освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності: повторне проходження оцінювання; повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми.

Плагіат - оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору (пункт (в) ст. 50 Закону України "Про авторське право і суміжні права").

Академічний плагіат - оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства (ч. 4 ст. 42 Закону України "Про освіту").

Науковий результат - нове наукове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях інформації. Науковий результат може бути у формі звіту, опублікованої наукової статті, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття, проекту нормативно-правового акту, нормативного документа або науково-методичних документів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову, тощо (п. 22 ст. 1 Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність").

Науково-технічна інформація - будь-які відомості та/або дані про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді (абзац другий ст. 1 Закону України "Про науково-технічну інформацію").

Фундаментальні принципи академічної доброчесності: *надійність* полягає у забезпеченні якості досліджень, що відображено в структурі, методології, аналізі та використанні ресурсів; *чесність* у розробці, проведенні, перегляді, звітуванні та комунікації, щодо досліджень у прозорий, чесний, повний і неупереджений спосіб; *повага* до колег, учасників досліджень, суспільства, екосистем, культурної спадщини та навколишнього середовища; *відповідальність* за дослідження від ідеї до публікації, за його керівництво та організацію, навчання, нагляд і наставництво, а також за його ширший вплив.

ВПРАВИ ДЛЯ ТРЕНІНГІВ

«Це класно».

Учасники тренінгу сідають у коло. Викладач пропонує учасникам, назвати своє ім'я і назвати самі важливі права (*наприклад, «Я – Єгор, в мене є право на життя»*). У відповідь на кожен фразу всі учасники вигукують «Це класно!» і водночас піднімають вгору великий палець.

«Ім'я».

Учасники тренінгу сідають у коло. Викладач пропонує здобувачам по черзі називати своє ім'я та позитивну рису характеру чи поведінки на першу літеру імені (*наприклад, «Я – Артем і я активний»*).

«Риси імен».

Учасники тренінгу сідають у коло. Викладач пропонує на аркуші по вертикалі написати своє ім'я і проти кожної літери написати якість свого характеру, котру ви в собі знаєте та цінуєте. (*наприклад, «Я – Ганна і Г – гармонійна, А- активна в позиції комунікації, Н- наполеглива, Н- надійна, А – акуратна»*).

«Дві правди і одна брехня».

Учасники тренінгу сідають у коло. Викладач просить кожного учасника назвати своє ім'я і сказати про себе два істинних твердження і одне неправдиве. Аудиторія має вгадати, яке твердження є неправдою.

«Повторення вивченого».

Учасники тренінгу пишуть на аркушах важливі питання з вивченої теми, кладуть у капелюх, потім по черзі учасники тренінгу витягують аркуш і відповідають на запитання.

«Асоціативний куш «Філософія».

Здобувачі по черзі називають слова, які у них асоціюються із словом «філософія» (*наприклад, мудрість, світогляд, міркування, любов, наука, вчення тощо*). Потім формулюють визначення «філософії».

«Рекламний плакат».

Групи отримують завдання намалювати плакат.

1-ша група. – Реклама філософської освіти в Україні.

2-га група. – Антиреклама філософської освіти в Україні.

«Філософський хокей».

Групи задають по черзі одна одній запитання по темі заняття.

«Портрет педагога».

Здобувачі висловлюють думки, які риси, якості необхідні для людей, що збираються обрати професію вчителя: високі моральні якості, принциповість, чесність, відповідальність, висока кваліфікація, достатній рівень педагогічної підготовки.

«Цікаве ім'я».

Учасники (здобувачі) розміщуються на стільцях по колу і тренер (викладач) пропонує кожному розповісти щось цікаве, кумедне, незвичайне про своє ім'я, щоб допомогти здобувачам запам'ятати ім'я промовця та асоціювати це ім'я з конкретною особою члена тренінгу.

«Моменти в житті».

Матеріали - аркуші паперу, тверді основи для письма, олівці, ручки. Процедура: учасники отримують письмове приладдя і розташовуються на стільцях по колу. Тренер пропонує кожному сформулювати тему щодо особистого життя (про незвичайний факт біографії, кумедну, дивовижну історію тощо), яку учасник може розповісти іншим членам групи. Тренер збирає аркуші, зачитує зміст і представляє автора.

«20 бажань».

Матеріали - приладдя для письма. Тренер пропонує учасникам 20 разів закінчити речення, яке починається словами "Я хочу...". Записують усі бажання, які спадають на думку, не дбаючи про їхню реалістичність або прийнятність для інших.

«Щоб говорити правду»

Кожен учасник говорить про себе 4 твердження – три з них відповідають дійсності, а одне хибне. Учасники повинні визначити і записати, яке твердження на їх думку не є характерним для даної людини.

«Перетворення».

Учасники тренінгу повинні закінчити речення. Наприклад: “Якби я був книгою, то був би...”, “Якби я був їжею, то хотів би бути...”, “Якби я був предметом меблі, то був би...”

«Міфи та реальність».

Ресурси: ватман, маркери. На ватмані потрібно накреслити дві колонки – міфи і реальність. Тренер (викладач) надає роздатковий матеріал з теми або зачитує правдиві і неправдиві факти з теми. Учасники, проаналізувавши проблему, повинні вписати в колонки інформацію, що відповідає дійсності і ту, що є хибною. Можна побудувати вправу дещо по-іншому: є проблема. Учасники повинні пригадати якомога більше міфів щодо цієї проблеми і правдиві факти.

«Модель здоров'я».

Для цієї вправи потрібні – ватман (можна вирізати його у вигляді якоїсь фігури), клей, старі газети і журнали. Потрібно створити колаж на тему: “Що допомагає нам «зберегти здоров'я». Дану вправу можна використовувати для різних тем.

«Дискусія».

Учасники тренінгу об'єднуються в групи по троє. У кожній трійці розподіляються обов'язки. Один з учасників грає роль «глухого та німого»: він нічого не чує, не може говорити, але в його розпорядженні — зір, жести, пантоміміка; другий учасник грає роль «глухого та паралітика»: він може розмовляти та бачити, але не може жестикулювати; третій учасник — «сліпий та німий»: він здатний тільки чути й показувати. Усій трійці гравців пропонується завдання — наприклад, домовитися про час, місце та мету зустрічі, не порушуючи умов виконання своєї ролі.

«Минуле - сьогодні - майбутнє».

Матеріали - приладдя для письма та малювання. Тренер пропонує кожному учаснику намалювати відрізок прямої лінії та розділити його на три частини, що відповідатимуть минулому, сьогодні й майбутньому; позначити, де учасник перебуває в цей час (яка частина життя вже пройдена, яка - попереду); поділитися своїми думками з групою, написавши коротко (умовно) або намалювавши символічно під відрізками відповідних частин, де корені людини, що відбувалося в дитинстві, юності, що відбувається в сьогодні, захоплення тощо.

«Оцінювання».

Матеріали - приладдя для письма, ресурсні матеріали (роздаткова інформація, підручники, книги, документи тощо) за темою пройденого матеріалу. Процедура: тренер розподіляє учасників на три малі групи, присвоює кожній групі власний символ (номери - від 1 до 3; літери - від А до В; назви, які групи самі собі оберуть, наприклад, "професори", "магістри", "бакалаври" тощо); пропонує кожній малій групі сформулювати два запитання за тематикою заняття, яке пройшло раніше, користуючись розданими ресурсними матеріалами. Коли запитання підготовлено, всі ресурсні матеріали "закриваються" (здаються тренеру, відкладаються далеко від учасників тощо). Вправа починається з того, що перша мала група ставить своє перше запитання другій, яка має сформулювати максимально повну відповідь. Третя група після відповіді критикує другу і оцінює її відповідь за десятибальною шкалою, обґрунтовуючи свою оцінку. Далі групи міняються ролями: друга ставить третій своє перше запитання, а перша група оцінює відповідь і пояснює, як її можна поліпшити. Потім своє перше запитання третя група ставить першій, а друга оцінює відповідь. Процес триває, поки кожна група поставить по одному запитанню двом іншим групам.

«Моє послання у світ»

Матеріали - приладдя для письма та малювання. Процедура: учасники сидять по колу; тренер повідомляє інструкцію:

1. Сформулюйте та запишіть коротке повідомлення, гасло, з яким ви хотіли б звернутися до людей (ваше послання в світ).
2. Визначте, хто з відомих персонажів (літературних, кінематографічних, казкових, політичних, спортивних тощо) най більшою мірою відповідає вашим вимогам для оприлюднення цього послання перед усім світом.
3. Складіть п'ятихвилинне повідомлення від імені цього персонажу, щоб якомога повніше відобразити в ньому суть вашого послання у світ.
4. Продемонструйте по черзі свої послання, кожному відводиться не більше 5 хвилин.

Під час виконання вправи тренер стежить за регламентом; через 5 хвилин перериває учасника незалежно від того, закінчив він промову чи ні. Тренер ініціює обговорення виступів, звертає увагу учасників на ті елементи, завдяки яким промова була зрозумілою та прийнятою, або навпаки, викликала сумніви та недовіру.

«Завершення речення»

Процедура: тренер демонструє учасникам записані на дошці 4-5 незавершених речень, наприклад: "Я дізнався що...", "Мене здивувало, що...", "Мені сподобалося, що...", "Можливо, було б краще, якби..." тощо; пропонує кожному учаснику записати свої відповіді та здати тренеру. Якщо дозволяє регламент тренінгу, корисно, щоб кожний учасник по черзі повідомив свої записи групі. Так можна обговорити та узагальнити найбільш актуальні відповіді, дізнатися про думки більшості учасників, виявити нез'ясовані питання.

БІОГРАФІЧНИЙ ДОВІДНИК**А**

АКВІНСЬКИЙ Тома, рідше Фомá Аквінський (1225 – 7 березня 1274) - католицький теолог, філософ-схоласт, монах-домініканець, святий. Один із найвизначніших та найвпливовіших мислителів всесвітньої історії. Засновник теологічної і філософської школи томізму. Народився у замку Рокказекка поблизу Аквіно, Сицилійське королівство. Створив своєрідну енциклопедію католицького богослов'я «Сума теології», в якій усі питання пізнання природи і суспільства розглядалися з позицій теологічного раціоналізму. Висунув ідею гармонії віри і розуму; розрізняв істини розуму та істини одкровення, вважаючи останні недоступними розуму, підвладними лише душі (вірі). Автор 5 доказів існування Бога. Помер у Фоссанові, Папська область, по дорозі на Другий Ліонський собор. Автор фундаментальних праць, що сприяли виникненню неотомізму та неосхоластики. Прізвиська - Doctor Angelicus, Doctor Communis.

АРИСТОТЕЛЬ (384-322 рр. до н. е.) давньогрецький філософ і натураліст Аристотель народився в грецькому місті Стагіра на східному узбережжі півострова Халкіда. Батько його був лікарем при дворі македонських царів, тому хлопчик отримав прекрасну освіту і в віці сімнадцяти років відправився в Афіни, де став слухачем в Академії Платона. Там він провів двадцять років, спочатку як слухач, а потім як викладач і член співдружності філософів-платоників.

Б

БЄРДЯЄВ Микола Олександрович (1874-1948) російський філософ. Його предки по батьківській лінії належали до вищої військової аристократії, мати походила зі старовинного французького графського роду Шуазель-Гуфье. Тому не було нічого дивного в тому, що майбутній філософ спочатку вступив до кадетського корпусу. Однак незабаром він зрозумів, що військова кар'єра - не для нього, і перейшов на природничий факультет Київського університету. Там він і почав займатися філософією у професора Челпанова.

Г

ГЕГЕЛЬ **Георг Фрідріх Вільгельм** (1770-1831) німецький філософ. Праці Георга Фрідріха Гегеля справили величезний вплив на всю європейську філософію, стали основою цілого напрямку, що отримав назву гегельянства. Систему гегелівської філософії характеризує те, що в ній поєдналися грецькі і християнські традиції.

Д

ДІДРО **Дені** (1713-1784) французький письменник і філософ. Думка сучасників про цю людину було досить суперечливою. Катерина II називала Дідро «людиною незвичайною», а ось у себе на батьківщині, у Франції, у нього було стільки ж супротивників, скільки і шанувальників. Хоча вже в той час видана Дідро «Енциклопедія» на багато десятиліть визначила розвиток світової культури.

ДЕКАРТ **Рене** (1596-1650) французький філософ. Майбутній філософ народився на півдні Франції, в провінції Турень, в родині радника парламенту, французького дворянина Йоахіма Декарта. Мати Рене, Жанна Брошар, була дочкою генерал-лейтенанта Рене Брошар. Вона померла рано, коли хлопчикові виповнився лише рік. Рене був слабкий здоров'ям, успадкував, як він говорив, від матері легкий кашель і блідість обличчя.

ДЕМОКРИТ (460-371 рр. До н.е.) давньогрецький філософ. Це була перша людина, яка зрозуміла, що світ навколо нас не має кінця і що він являє собою скупчення дрібних частинок - атомів, з яких складається і кожна зірка на небі, і кожна піщинка на землі.

К

КАНТ **Іммануїл** (1724-1804) родоначальник німецької класичної філософії. Все життя Ім. Канта пройшло в Кенігсберзі. Він народився в сім'ї ремісника, де крім нього було ще 12 дітей. З усієї цієї великої родини Іммануїл був єдиним, кому пощастило отримати освіту. Він закінчив гімназію і вступив до Кенігсберзького університету на природничий факультет.

КАМЮ Альбер (1913-1960) французький письменник і філософ. Альбер Камю ставився до того рідкісного типу письменників, яких називають моралістами. Однак мораль Камю особливого роду. Глибокий сенс творів французького письменника важко зрозуміти без знайомства з тією філософською системою, яка лежить в їх основі. Ця філософія називається екзистенціалізм, тобто філософія існування.

К'ЄРКЕГОР Серен (5 травня 1813-11 листопада 1855) - данський філософ і теолог, основоположник екзистенціалізму. Він писав на теми організованої релігії, християнства, моралі, етики, психології та філософії релігії мовою, сповненою метафор, іронії й гіпербол. Більшість із його філософських робіт присвячені розгляду питання про те, як людина живе як «одиничний індивід», зосереджуючи увагу більше на конкретній реальності людського життя, ніж на абстрактному мисленні й підкреслюючи важливість особистого вибору й відданості. На протигагу німецькій класичній філософії, яка прагнула до об'єктивності, К'єркегора цікавило суб'єктивне ставлення особистості до Ісуса Христа, яке приходить із вірою. Значна частина його праць присвячена християнській любові. Водночас він надзвичайно критично ставився до організованої державної релігії, передусім до державної Данської Церкви. На початку творчості К'єркегор публікувався під псевдонімами, викладаючи різні погляди на одну й ту ж тему й влаштовуючи діалог із самим собою. Його праці були написані данською і за життя були мало відомі за межами Скандинавії. До початку ХХ століття з'явилися переклади різними європейськими мовами, і до середини століття його твори вже мали значний вплив на європейську філософію.

КОНФУЦІЙ (Кун Цю) (551-479 рр. До н.е.) стародавній китайський проповідник і письменник. В історію світової культури Конфуцій увійшов як основоположник особливої релігії - конфуціанства. Не так часто буває, щоб ім'я людини ставало назвою особливої релігійної системи. Це латинське ім'я було дано йому єзуїтськими місіонерами приблизно через 2000 років після його смерті.

Л

ЛОКК Джон (англ. *John Locke*, 1632, Рінгтон, Сомерсет, Королівство Англія — 1704, Ессекс, Королівство Англія) — англійський філософ, один із основних представників англійського емпіризму та Просвітництва. Народився в Королівстві Англія в сім'ї адвоката. Початкову освіту здобув удома. Закінчив Вестмінстерську граматичну школу, Оксфордський університет. Самостійно вивчив нову філософію (Бекона, Декарта та ін.), природознавство, медицину. Працював викладачем грецької мови і літератури в університеті, пізніше був вихователем сина, а потім онука відомого політичного діяча графа Шефтсбері, багато подорожував, довго жив у Франції, де познайомився з ідеями Монтеня. У розпалі абсолютистської реакції (1683) Джон Локк емігрував разом зі своїм патроном, графом Шефтсбері, до Голландії, повернувся до Англії після революції 1688 року.

М

МАКІАВЕЛЛІ Нікколó (3 травня 1469, Флоренція — 21 червня 1527, Флоренція) — державний секретар Флоренції, політичний діяч, мислитель, гуманіст, поет і драматург епохи Відродження. Його часто називають батьком сучасної політичної філософії та політології.

МОНТЕНЬ Мішель (1533-1592) французький філософ і письменник. Зовні життя Мішеля Монтеня не багате подіями. Більша його частина пройшла далеко від великих міст, в тиші бібліотек і в дружньому спілкуванні з друзями. І тим не менше Мішель Монтень є найбільшою фігурою європейської культури XVI століття.

МАРКС Карл (1818-1883) німецький філософ. Карл Маркс народився в сім'ї процвітаючого трірського адвоката, і батько відправив його вчитися до Боннського університету. Там Маркс захопився філософією і незабаром став активним учасником семінару, керованого професором Ругге. Коли той за прогресивні погляди був позбавлений кафедри, Карл Маркс в 1836 році перебрався до Берліна.

Н

НІЦШЕ Фрідріх Вільгельм (15 жовтня 1844, село Рекен, (нині район Бургенланд земля Саксонія-Ангальт), Королівство Пруссія, Німецький союз - 25 серпня 1900, Веймар (нині земля Тюрингія), Німецька імперія) — відомий німецький філософ, психолог і класичний філолог, представник ірраціоналізму.

П

ПАСКАЛЬ Блез (1623-1662) французький математик, фізик, філософ і письменник. Блез Паскаль народився в Клермон-Феррані, столиці Оверні, однією з найдавніших провінцій Франції, в сім'ї дворянина. Етьєн Паскаль, батько Блеза, вивчав право в Паризькому університеті; ставши суддею, прославився як непідкупна і освічена людина; він розбирався і в математиці, і в музиці, знав багато мов. Його дружина Антуанетта Бегон була теж з родини юристів.

ПІФАГОР Самоський (бл. 570 м до н.е. - бл. 500 до н.е.) давньогрецький математик і філософ. Піфагор народився близько 570 р. до н.е. е. на іонійському острові Самос, розташованому біля берегів Малої Азії. Він був сином заможного громадянина Міесара. Юний Піфагор мріяв про подорожі в далекі країни, він слухав розповіді капітанів кораблів і мандрівників, які зупинялися на острові Самос, про далекі моря і країни. Юний Піфагор залишає батьківщину, і починаються його подорожі.

ПЛАТОН (427-347 рр. до н. е.) давньогрецький філософ. Платон був найвідомішим учнем давньогрецького філософа Сократа. Він належав до знатного афінського роду: предки його батька походили з роду останнього афінського царя Кодра, а мати була родичкою Солона, відомого грецького законодавця.

ПЛУТАРХ (46 - бл. 127) античний грецький філософ і біограф. В наші дні Плутарх є, мабуть, найвідомішим з усіх античних істориків. Він написав багато творів, але найпопулярнішою стала його книга «Порівняльні життєписи», в якій він виклав біографії знаменитих людей античного світу.

Р

РАДИЩЕВ Олександр Миколайович (1749-1802) російський революціонер, письменник, філософ. Олександр Миколайович Радищев народився в багатій дворянській родині і провів своє дитинство в родовому маєтку батька Немцова. З 1762 по 1766 рік він навчався в петербурзькому Пажеському корпусі, потім продовжував навчання в Лейпцігському університеті, на юридичному факультеті, де вивчав літературу, природничі науки, медицину, іноземні мови.

РАССЕЛ Бертран Артур Вільям (1872-1970) англійський математик, філософ і громадський діяч. Вже за життя його називали класиком. Важко назвати сферу діяльності, в якій Рассел не зробив би значних відкриттів. Можливо, тому Нобелівську премію йому присудили в галузі літератури, вважаючи, що будь-який твір Рассела вважається зразковим по мові і стилю.

РУССО Жан Жак (1712-1778) французький філософ, письменник, композитор. Життя Жана Жака Руссо було настільки переповнене подіями, що могло би стати змістом багатотомного роману. Незважаючи на постійні переміщення, позбавлення та матеріальні проблеми, він створив цілий ряд видатних творів, ставши одним з основоположників психологічного напрямку в літературі.

С

САРТР Жан-Поль Емар (1905-1980) французький письменник і філософ. Майбутній філософ, письменник і драматург народився в Парижі і був єдиною дитиною Жана Батіста Сартра, морського офіцера. Мати Сартра була двоюрідною сестрою Альберта Швейцера. У 1906 році, коли батько хлопчика помер, мати переїхала до батьків в Медон, під Парижем.

СОКРАТ (близько 470 р. До н.е. 399 р. до н.е.) Давньогрецький філософ. Мабуть, ніколи в історії людства не було більш відомого мудреця і філософа, ніж Сократ. Він був сином афінського каменотеса Софроніска і повитухи.

СКОВОРОДА Григорій Савич (22 листопада (3 грудня) 1722, Чорнухи, Лубенський полк — 29 жовтня (9 листопада) 1794, Іванівка,

Харківщина) – український філософ-містик, богослов, поет, педагог, можливо, і композитор літургійної музики. Мав значний вплив на сучасників і подальші покоління своїми байками, піснями, філософськими творами, а також способом життя, через що його називали українським Сократом. Навчався в Києво-Могилянській академії (вищої освіти не здобув). Філософські погляди Сковороди присвячені головним чином етиці. Власної філософської системи не створив. Не був лояльним до церковної та світської ієрархії, відкидав будь-який примус, не любив церковних ритуалів, віддаючи перевагу особистій духовній свободі. Від 1769 року вів життя самотника й мандрівного філософа; мандрував переважно по Слобожанщині. Тоді ж почав писати філософські діалоги й трактати, в яких біблійна проблематика переплітається з ідеями платонізму та стоїцизму. Головним сенсом людського існування вважав самопізнання.

Ф

ФАЛЕС (625-547 рр. до н. е.) давньогрецький математик і філософ. Фалеса Мілетського називають одним із семи мудреців Стародавньої Греції. Він багато подорожував, і торговельні справи привели його до Єгипту, де у нього з'явилася рідкісна можливість познайомитися з єгипетськими вченими, їх роботами.

ФЛОРЕНСЬКИЙ Павло Олександрович (1882-1937) російський філософ. Його ідеї не були поширені в суспільстві, оскільки творча спадщина не публікувалася. Однак очевидно, що філософські праці Павла Олександровича Флоренського складають одну з кращих сторінок того періоду в історії російської філософії, яку прийнято називати релігійно-філософським Ренесансом.

СЛОВНИК ФІЛОСОФСЬКИХ ТЕРМІНІВ

А

Абсолют – вічна, незмінна, нескінченна духовна першооснова світу

Абстрактне – неповне, однобічне знання, ступінь пізнання об'єкта

Абстракція – виділення в мисленні окремих властивостей або відношень предмета як самостійних і відносно цілісних

Авторитарний – той, що ґрунтується на незаперечному підкоренні влади; той, що прагне утвердити свою владу, авторитет, вплив

Агностицизм – у теорії пізнання позиція, згідно з якою частково або повністю заперечується можливість раціонального пізнання

Адекватний – відповідний, тотожний

Аксіологія – один із розділів філософії, що

Акциденція – випадкова, тимчасова, неістотна властивість предмета

Альтернатива – необхідність вибору між двома чи кількома можливостями, що виключають одна одну, при вирішенні якогось питання

Аморалізм – моральний принцип, за яким виправдовується зневажливе ставлення до моральних вартостей та норм співжиття

Аналіз – процес розчленування цілого на його складові частини, елементи

Аналогія – форма умовиводу, коли на підставі схожості предметів за одними ознаками робиться висновок про їхню подібність за іншими ознаками

Анархізм – суспільно-політичне вчення, що заперечує будь-яку державну владу; невизнання авторитету, дисципліни, порядку

Анахронізм – помилкове віднесення подій чи явищ однієї епохи до іншої; застаріле, таке, що не відповідає умовам сучасності, явище, поняття, думка

Анімізм – віра в існування духів і душ; одухотворення явищ і сил природи

Анотація – короткий виклад змісту книги, статті тощо, часто з критичною їх оцінкою

Антагонізм – непримиренні протиріччя, що супроводжуються найгострішою боротьбою

Антиномія – поєднання двох взаємовиключних суджень, кожне з яких відзначається логічною доказовістю

Античний – давньогрецький або давньоримський (культура, мистецтво, суспільний лад тощо)

Антологія – збірник вибраних творів різних авторів якогось одного жанру

Антропогенез – процес виділення людини з природного стану під впливом суспільного життя, діяльності й пізнання

Антропологія – наука, що вивчає походження людини й еволюцію фізичної організації людини та її рас

Антропоморфізм – наділення тварин, рослин і явищ неживої природи людськими властивостями; властиве багатьом релігіям уявлення про божество в людській подобі

Апокрифи – книги релігійного змісту, що не збігались з офіційним віровченням, оголошувалися церквою неправдивими, заборонялися і зберігалися таємно

Апологетика – розділ християнської теології, завданням якого є обґрунтування і захист християнського віровчення

Апорія – в логіці суперечність у міркуваннях, що з погляду логічних законів здається нездоланною; парадокс

Апостеріорі – в теорії пізнання знання, що набувається через досвід

Апріорі – в теорії пізнання знання, що наявні в свідомості й передують досвіду

Аргумент – підстава, доказ, що наводяться для обґрунтування істинності думки

Аскетизм – моральний принцип, за яким людина шляхом самозречення й відмови від земних благ прагне досягти релігійного чи морального ідеалу

Атман – у давньоіндійській філософії світова душа як основа всіх речей

Атрибут – необхідна, істотна, невід’ємна властивість предмета чи явища, напр., рух – А. матерії

Афоризм – думка, висловлена коротко, стисло, влучно, що стала самостійним виразом

Б

Банальний – буденний, давно відомий, заяложений

Біогенез – одна з теорій виникнення життя на Землі, згідно з якою зародки живих істот були занесені на Землю з інших небесних тіл (теорія панспермії)

Біосфера – єдність земної кори, гідросфери та атмосфери, населених живими організмами

Біхевіоризм – напрям у психології, який визнає своїм предметом не свідомість людей, а їх поведінку як реакцію на зовнішні подразнення

Бог – у релігії надприродна істота як творець і прамислитель; об'єкт релігійної віри і поклоніння

Богослов'я – теорія релігії, система знань, спрямована на теоретичне обґрунтування, тлумачення та виправдання релігійних вчень та догматів

Брахман – в індійській філософії – безособовий божественний абсолют, який лежить в основі всіх речей; жрець, представник вищої касты в Індії

Буддизм – одна з трьох світових релігій, виникла у середині першого тисячоліття до н. е. в Індії; пов'язаний з ученням Будди про рівність всіх людей у стражданні

Буття – категорія філософії, в якій відображено спільну всім речам властивість бути; існування, що передує всім можливим його формам

В

Веди – найдавніші пам'ятки індійської літератури, священні тексти брахманізму

Верифікація – спосіб встановлення істини шляхом відповідності чи невідповідності відчуттям

Видимість – у філософії неадекватне, спотворене відображення предметів і процесів через їх недостатнє вираження

Відносна істина – неповні, неточні, приблизні знання про об'єкт

Відродження – соціальний та духовний рух у Європі XIV – XVI ст., спрямований на відродження античної культури, проти культури середньовіччя

Відчуження – перетворення сутнісних ознак і якостей речі, предмету культури, людини, соціальної інституції в самостійне і протилежне їм утворення

Відчуття – психічний процес, результатом якого є відображення окремих властивостей предметів і явищ безпосередньо за допомогою органів чуття

Волюнтаризм – напрям філософії, що визнає волю першоосноюю і творцем всього існуючого; здійснення влади й управління суб'єктивно-вольовими методами

Воля – здатність людини підкорювати свої бажання, пристрасті й діяльність свідомо визначеній меті

Всесвіт – весь навколишній світ, нескінченний у просторі і часі, різноманітний у формах і проявах

Вульгарний матеріалізм – різновид матеріалізму, що ототожнює психічні процеси з фізіологічними, а свідомість тлумачить як різновид матерії

Г

Галактика – космічна система, що включає в себе понад 100 млрд. Зірок, а також газопилові туманності, пов'язані між собою силою всесвітнього тяжіння

Гармонія – впорядкованість та узгодженість зв'язків між складовими елементами і частинами і цілим

Гедонізм – філософсько-етичне вчення, згідно з яким найвищим благом і метою життя людини є насолода

Генезис – поняття, що відображає виникнення, походження і закономірний розвиток явищ

Географічне середовище – природні умови, що становлять основу існування і розвитку суспільства

Герменевтика – один із напрямів філософії, основним методом якого є витлумачення текстів

Гештальтпсихологія – напрям у психології, який первинними і визначальними елементами психіки вважає «гештальти» – суб'єктивні психічні структури

Гінаяна – один із двох основних напрямів буддизму

Гіпотеза – науково обґрунтоване припущення, висунуте для пояснення будь-яких явищ, вимагає перевірки досвідом або підтвердження фактами для того, щоб стати достовірною науковою теорією

Глобальний – такий, що поширюється на всю земну кулю; всесвітній; всебічний, повний; загальний, універсальний

Гносеологія – теорія пізнання

Гомогенний – однорідний за складом

Гуманізм – система поглядів, згідно з якими вищою цінністю проголошується людина та її право на свободу, щастя й розвиток і прояв своїх здібностей; ідейний напрям культури епохи Відродження

Гуманістична етика – напрям у філософії моралі, що пов'язаний з визнанням моральної природи людини, моральної самоцінності кожного індивіда

Гуманітарний – такий, що стосується людського суспільства, людини, її культури

Гуманітарні науки – суспільні науки (філософія, історія, психологія, філологія, мистецтвознавство, право тощо), що досліджують проблеми розвитку людського суспільства

Д

Дао – одне з найважливіших понять китайської філософії, центральне поняття даосизму; означає невидимий всюдисущий закон природи, людського суспільства, поведінки і мислення окремого індивіда, невіддільний від матеріального світу і такий, що ним керує. Дао – закономірний шлях виникнення, розвитку і зникнення всіх речей і одночасно матеріальна праоснова їх існування

Даосизм – один із напрямів давньокитайської філософії, що ґрунтується на визнанні дао.

Дедукція – логічний метод, за яким на основі загального істинного твердження виводиться нове істинне твердження, що стосується окремих предметів та їх сукупностей.

Деїзм – релігійно-філософське вчення, згідно з яким Бог виступає першопричиною і першопоштовхом світу, але не втручається в розвиток природи і суспільства.

Деміург – у давньогрецькій ідеалістичній філософії (Платон) – божество як творець світу; творча сила, творець.

Дескрипція – у природних і формалізованих мовах словосполучення і конструкції, що являють собою додаткове означення власних і загальних імен.

Детермінізм – визнання загальної об'єктивної закономірності й причинової зумовленості всіх явищ природи і суспільства.

Дефініція – логічне визначення змісту певного поняття.

Джайнізм – релігія, в основі якої лежить культ Джіни – боголюдини; поширена у Шрі Ланка та Індії

Дискретний – роздільний, перервний, протиставляється неперервному

Дискурс – аналіз, здійснений опосередковано, шляхом логічних міркувань, роздумів

Діалектика – наука про загальні закони розвитку природи, суспільства і мислення, внутрішнім джерелом яких є єдність і боротьба протилежностей; складність і багатоманітність форм, суперечливість розвитку

Діалектичний метод – філософський метод, який полягає у визнанні загального зв'язку і розвитку явищ, джерелом яких є суперечності

Дійсність – все те, що має реальне, наявне буття

Догма – положення, що приймається на віру як незаперечна, вічна істина для всіх часів та історичних епох

Догмат – в теології положення релігійного віровчення, що затверджені вищою церковною інстанцією і визнаються як вищі, абсолютні й незаперечні істини

Догматизм – мислення застиглими, незмінними формулами, що спирається на догми

Доктрина – наукова або філософська теорія, політична система; керівний теоретичний чи політичний принцип

Доцільність – характеристика способу діяльності, що здійснюється у відповідності з визначеною метою (ціллю)

Дуалізм – принцип світоглядно-філософського пояснення сутності світу, що визнає два незалежних начала в його основі – дух і матерію, ідеальне і матеріальне

Дух – не тілесне начало; здатність людини або групи людей до діяльності на основі свідомості та волі

Душа – синонім терміна психіка; сукупність психічних і моральних якостей людини

Е

Евдемонізм – поняття, що ним визначається моральний принцип, за яким людина прагне до щастя

Еволюціонізм – учення, згідно з яким природа розвивається без різних якісних змін, поступово й неперервно

Еволюція – одна з форм руху, розвитку у природі й суспільстві – безперервна, поступова кількісна зміна, на відміну від революції – докорінної зміни, переходу одного з якісного стану в інший

Евристика – наука про творче мислення людини, психічні процеси розв'язання яких-небудь завдань

Езотеричний – той, що містить глибинний, внутрішній, таємний, прихований смисл

Ейдос – у давньогрецькій філософії вид, образ і прообраз речі; ідея

Екзистенціалізм – філософський напрям, за яким реальним є лише існування людини та її переживання, внутрішнє буття

Екзистенція – основна категорія екзистенціалізму, яка означає внутрішнє буття людини, як ірраціональне, неповторне, непізнаване

Екзогенний – зумовлений зовнішніми причинами

Екзотеричний – загальнодоступний, призначений для публічного викладу

Еклектика – механічне поєднання різнорідних, часто протилежних принципів, поглядів, теорій, стилів; еклектик довільно вибирає з різних систем ті несумісні положення, які йому хотілося б зберегти або обґрунтувати

Експеримент – науковий дослід, спостереження за досліджуваним явищем у штучно встановлених умовах

Елімінація – у процесі логічної операції – виключення, усунення певних даних, ознак, властивостей

Еманация – у філософії та теології поняття, що позначає витікання, випромінювання всієї різноманітності світу з єдиного, вищого начала (Бога)

Емпіризм – напрям у теорії пізнання, що надає перевагу чуттєвому досвіду перед теоретичними дослідженнями та узагальненнями

Ендогенний – внутрішнього походження, викликаний внутрішніми причинами

Енцикліка – письмове звернення папи римського до всіх католиків або до віруючих якоїсь однієї країни з релігійними або політичними настановами

Епікуреїзм – моральне вчення, що виходить із етичних ідей давньогрецького філософа Епікура, за яким найвищі моральні чесноти досягаються у стані блаженства

Епістемологія – те саме, що і теорія пізнання

Еристика – мистецтво вести спір, полеміку

Естетика – філософська наука про закономірності художнього освоєння дійсності, про природу мистецтва та його соціальну роль

Естетична свідомість – форма суспільної свідомості, через яку здійснюється художнє освоєння дійсності, відображаються і виражаються естетичні почуття, оцінки, смаки тощо

Есхатологія – релігійне вчення про кінцеву долю світу і людства

Етатизм – політика активного втручання держави в соціально-економічну та політичну сфери життя суспільства

Етика – наука про суть, походження і розвиток моралі; сукупність принципів і норм поведінки, узвичаєних у певному суспільному середовищі або професійній групі

Етимологія – розділ мовознавства, що вивчає походження слів

Етногенез – походження народу

Ефір – гадане середовище, яке нібито заповнювало проміжки між частинками і весь світовий простір; повітряний простір, у якому поширюються радіохвилі; органічна сполука – безбарвна летка рідина з характерним різким запахом

Є

Євангеліє – ранньохристиянські книги, що оповідають про земне життя засновника християнства Ісуса Христа; Євангелія від Марка, Луки та Іоанна – частина Біблії

Євгеніка – напрям у генетиці, завданням якого є покращення спадкових якостей майбутніх поколінь

Єзуїти – члени католицького чернечого ордену, які не гребували ніякими засобами для досягнення своєї мети;

Єпископ – вищий духовний сан у християнській церкві

Єресі – релігійні вчення, що заперечують догмати пануючої церкви

Ж

Життя – сутнісна ознака процесів органічного світу та людського існування, що пов'язана зі здатністю до цілеспрямованого відтворення й саморегуляції

З

Загальне – категорія для означення визначеної множини предметів, явищ і процесів, що принципово тотожні в своїй основі

Закон – філософська категорія для позначення істотного, сталого, повторюваного, спільного для зв'язків між предметами і явищами

Засновок – у логіці – судження, що є частиною умовиводу і підставою висновку

Звичай – стереотипи поведінки, яких дотримуються групи людей, які зберігаються впродовж тривалих історичних періодів

Звичка – вироблений і закріплений у житті людини спосіб поведінки з вираженими внутрішніми спонукальними мотивами до дії

Зло – поняття етики, яким позначається морально-негативне в суспільних явищах, вчинках і мотивах діяльності людини

Зміст – внутрішній зв'язок елементів і процесів організованої певним чином системи матеріальних і духовних явищ

Знання – форма засвоєння результатів пізнання, для якої характерне визнання їх істинності

Зовнішнє – категорія, що відображає зовнішні ознаки об'єкта, які виявляються в безпосередньому спогляданні на емпіричному рівні пізнання

I

Ідеал – вища досконалість, взірець, мета, до яких у своїй діяльності прагне людина чи соціальна група

Ідеалізація – наділення когось або чогось властивостями, які відповідають ідеалові; логічна модель теоретичного об'єкта

Ідеалізм – філософський напрям, який на противагу матеріалізму вважає ідею, свідомість, дух первинними, а природу, буття, матерію їх похідними

Ідентифікація – уподібнення, встановлення тотожності об'єкта за певними ознаками

Ідентичність – подібність, рівнозначність, тотожність предметів, явищ і понять

Ідеологія – система поглядів та ідей, у яких усвідомлюються та оцінюються проблеми суспільного життя, а також цілі соціальної діяльності

Ідея – поняття, уявлення, що відбиває у свідомості людини дійсність і виражає водночас її ставлення до навколишнього світу

Ілюзія – омана, хибне, спотворене відображення дійсності й побудовані на цьому нездійсненні мрії та бажання

Іманентний – внутрішньо притаманний предметам і явищам; той, що впливає з їхньої природи

Імператив – наказ, веління, вимога

Імпліцитно – приховано, неявно

Інваріантність – незмінність величин, співвідношень, властивостей при зміні умов, що пов'язані з ними

Індивід – конкретний представник людського роду

Індивідуалізація – виділення однієї особи або особини за їхніми характерними властивостями

Індивідуалізм – ознака світогляду і життєва позиція, згідно з якими індивід протистоїть іншим людям і суспільству

Індивідуальний – особистий, властивий лише даному індивідууму; розрахований на одну особу; поширений на кожного зокрема; одноосібний

Індивідуальна психологія – напрям у психоаналізі, що прагне звільнити людину від детермінації соціальних та біологічних чинників

Індивідуум – окрема людина, особа

Індуїзм - сукупність релігійних вірувань, релігійно-соціальні організації в Індії, світоглядними засадами яких є стародавні індійські священні тексти

Індукція – логічна операція, форма умовиводу, в якому на основі знання про окреме робиться висновок про загальне

Інквізиція – судово-поліційна організація у католицькій церкві, заснована у XIII ст. для боротьби з єретиками, надзвичайно жорстока

Інстинкт – сукупність поведінкових актів організму, спрямованих на збереження життєвих функцій будь-якої істоти і виду в цілому; чуття, несвідоме спонукання до чого-небудь

Інструменталізм – філософське вчення, згідно з яким свідомість визнається одним зі знарядь пристосування організму до середовища

Інтеграція – об'єднання в ціле будь-яких окремих частин; процес зближення чого-небудь

Інтелект – розум, здатність до мислення, особливо до вищих його форм

Інтелігібельний – той, що осягається за допомогою розуму, мислення

Інтенція – іманентна суб'єктові спрямованість свідомості, волі, почуттів на об'єкти

Інтерес – спрямованість особистості на матеріальні та духовні цінності з метою їх створення та використання

Інтеріоризація – перетворення, згортання зовнішньої схеми дій у внутрішній, суб'єктивний план людини

Інтерпретація – тлумачення, пояснення, розкриття смислу чого-небудь

Інтерсуб'єктивність – поняття для позначення феноменів, загальнозначущих для багатьох суб'єктів

Інтроспекція – спостереження за власними психічними явищами і станом

Інтуїтивізм – філософський принцип, згідно з яким інтуїція виступає як єдино вірогідний вид і спосіб пізнання

Інтуїція – здогад, проникливість, які ґрунтуються на попередньому досвіді; у філософії – безпосереднє осягнення істини без наукового досвіду й логічних умовиводів

Ірраціоналізм – філософське вчення, згідно з яким розумові як основному видові пізнання протиставляються інстинкт, віра, інтуїція

Ірреальне – нереальне, те, що існує в уяві, мисленні, а не в дійсності

Іслам – релігія, заснована, за арабськими переказами, пророком Мухаммедом у 7 ст.; вчення ісламу викладене у Корані

Істина – адекватне відтворення в пізнанні об'єктивної дійсності, відповідність пізнавальних образів об'єктові; твердження, що відповідає уявленню про належне

Історизм – принцип наукового пізнання, згідно з яким процеси дійсності розглядаються в їхньому закономірному історичному розвитку

Історичний матеріалізм – складова частина філософії марксизму, що вивчає загальні закони розвитку суспільства

Й

Йоги – послідовники давньоіндійського релігійно-філософського вчення про самопізнання, що досягається методами фізичного і морального тренування

К

Казуальний – випадковий, той, що не підлягає узагальненню

Кальвінізм – протестантська релігійна течія, заснована Ж. Кальвіном

Канон – основне положення, правило, норма; догмат, церковне правило

Кантіанство – сукупність шкіл та напрямів, що склалися на основі філософії

I. Канта

Карма – у релігійно-філософських системах Індії – закон відплати, за яким характер наступного існування людини (перевтілення після смерті) визначається її моральною поведінкою

Картезіанство – вчення французького філософа і математика Р. Декарта

Каста – в Індії та у деяких країнах Сходу – замкнена суспільна група людей, об'єднаних певним родом занять, звичаями та законами;

Категоричний імператив – категорія філософії I. Канта, що позначає належну поведінку людини, відповідно до свободи волі й загальних вимог

Категорія – універсальна форма мислення, в якій відображено загальні закони, властивості й відношення природних і духовних явищ

Катехізис – короткий виклад основ християнського віровчення у формі запитань і відповідей

Католицизм – один з основних напрямів у християнстві, в якому верховна церковна влада над усіма католиками належить папі Римському

Каузальність – принцип пізнання і пояснення, згідно з яким усі явища і процеси розглядаються з позицій визнання причино-наслідкових зв'язків

Квієтизм – релігійно-етичне вчення, що полягає у проповіді містично-споглядального, пасивного ставлення до дійсності

Квінтесенція – найголовніше, найбільш суттєве

Класицизм – напрям у літературі та мистецтві 17 – першої третини 19 ст., пов'язаний зі зверненням до античних зразків і з системою суворих естетичних канонів

Клерикалізм – релігійно-політичний напрям, метою якого є активна участь церкви в суспільно-політичному житті держави

Компіляція – несамоцїйна лїтературна чи наукова робота, побудована на використаннї опублїкованих творїв, праць рїзних авторїв

Конвенцїоналїзм – фїлософська концепцїя, згїдно з якою науковї теорїї й поняття є наслїдком угоди мїж ученими

Конвергенцїя – сходження, зближення

Конгенїальний – близький за духом, способом мислення, обдаруваннєм

Конкретний – реальний, точний, предметно визначений

Консерватизм – прихильнїсть до всього старого, до вїджилих традицїй і порядкїв; ворожїсть до нового, передового в полїтичному життї, в науцї, лїтературї тощо

Константа – постїйна, незмїнна величина

Конструктивїзм – естетичний напрям, що в архїтектурї, образотворчому мистецтвї та дизайнї стоїть на позицїях рацїональної доцїльностї, економностї, зручностї

Контекст – уривок письмової або усної мови (тексту) із закїнченою думкою із закїнченою думкою, який точно визначає смисл окремого слова або фрази, що входять до нього

Контрреформацїя – церковно-полїтичний рух у Європї 16 – 17 ст., спрямований проти Реформацїї

Конфлїкт – крайнє загострення суперечностей, що призводить до ускладнень або гострої боротьби

Конформїзм – пристосуванство, пасивне сприйняття їснуючого стану справ, панївних думок тощо

Конфуцїанство – фїлософсько-етичне вчення давньокитайського мислителя

Конфуцїя; одна з провїдних релїгїй Китаю

Концепцїя – узагальнена система поглядїв на предмети і явища і їх тлумачення, основна їдея будь-якої теорїї

Кореляцїя – спїввїдношення; вїдповїднїсть, взаємозв'язок, взаємозалежнїсть

Космогонїя – роздїл астрономїї, що вивчає походження і розвиток небесних тїл

Космологія – у натурфілософії філософське вчення про світ, його походження й будову

Космополітизм – ідеологія, що проповідує відмову від національного суверенітету, національних традицій і культури, заперечує патріотизм

Космос – Всесвіт, структурно організований і впорядкований світ як ціле

Краса – категорія естетики, якою позначаються цінності, що здатні задовольнити людські потреби у вищих духовних насолодах

Критерій – ознака, на підставі якої оцінюється яке-небудь явище, дія, ідея; К. істини – мірило достовірності наших знань, їх відповідності об'єктивній дійсності

Культ – сукупність релігійних обрядів, служіння божеству; поклоніння перед ким-небудь або чим-небудь, надмірне возвеличення кого-небудь

Культура – сукупність матеріальних і духовних цінностей, основним змістом яких є вищі досягнення людини і суспільства та їх творче втілення в результатах діяльності

Л

Лаконізм – коротке, стисле вираження думки, ідеї, задуму; за переказами, спартанці – мешканці давньогрецької Спарти (інша назва – Лаконія) – уславилися чіткістю і стислістю мовлення

Ламаркізм – учення Ж. Б. Ламарка, перша теорія еволюції органічного світу

Латентний – прихований; той, що зовні не виявляється

Легітимація – визнання, підтвердження законності повноважень

Лібералізм – ідейно-політичний рух, учення, що ґрунтується на засадах широких громадянських прав і свобод в економічній, політичній, духовній та інших сферах життя суспільства

Лікей – давньогрецька філософська школа, заснована Арістотелем 335р.до н.е.

Логіка – наука про закони, форми, прийоми та засоби мислення, спрямовані на пізнання та досягнення істини; розумність, внутрішня закономірність, правильність, послідовність

Логічний атомізм – учення про тотожність структури мови і структури дійсності

Логічний позитивізм – напрям сучасної філософії, предметом якого є тлумачення завдань і проблем формальної логіки

Логос – термін давньогрецької філософії, що вживався у значеннях “слово”, “смысл”, “порядок”, “закон”, “розум” і розумівся як об’єктивна закономірність

Локаята – матеріалістична школа в давній та середньовічній індійській філософії, згідно з якою основу світу складають вогонь, повітря, земля і вода

Людина – вищий ступінь космічно-органічного життя, суб’єкт суспільно-історичної діяльності та культури

Люмпен – декласовані елементи в суспільстві (волоцюги, жебраки, злодії тощо)

Лютеранство – один із різновидів раннього протестантизму, фундатором якого був німецький теолог М. Лютер

М

Магія – один з різновидів первісної релігії, система дій, що покликана поза причино-наслідковими зв’язками вплинути на світ

Майя – одне з центральних понять давньоіндійської філософії, що мало магічне і культове значення й означало ілюзію, видимість

Макрокосм, Макрокосмос – світ(космос), Всесвіт

Мальтузіанство – соціологічна доктрина англійського економіста Р. Мальтуса, згідно з якою населення зростає в геометричній прогресії, а засоби існування – в арифметичній

Маніхейство – релігійно-філософське вчення, засновником якого був перс Мані (216 – 274); характерним є визнання одвічних протилежних принципів: добра і зла, світла і темноти

Масонство – релігійно-етичний рух у формі протесту проти соціальної несправедливості; виник в Англії на початку 18 ст.

Математична лінгвістика – наука, в якій для дослідження мови застосовують математичні моделі

Матеріалізм – філософський напрям, який вважає, що світ за своєю природою матеріальний, що матерія існує сама по собі, поза й незалежно від свідомості, що матерія, буття є первинним, а свідомість, мислення – вторинним, похідним, а світ і його закономірності пізнаванні

Матерія – спільна не створювана і незнищенна основа всіх речей, їх змін і форм, що здійснюється самочинно поза людською свідомістю

Медитація – самозаглиблення, споглядання, роздум

Медіум – особа, здатна бути за посередника між світом духів і людьми

Метатеорія – теорія, що аналізує структуру, методи і властивості будь-якої іншої теорії

Метафізика – вчення про перші сутності, вищі первинні всього суцього, що недоступні досвідному знанню, а відкриваються лише розумові або інтуїції

Метод – спосіб побудови та обґрунтування системи філософського знання; сукупність прийомів та операцій практичного і теоретичного освоєння дійсності

Методологія науки – учення про методи досягнення істини в науковому пізнанні та зведення знань у єдину систему

Механіцизм – однобічний метод пізнання, що ґрунтується на визнанні механічного руху як єдиного способу існування її змін; зведення більш складних матеріальних утворень до простих елементів

Мислення – вища форма цілеспрямованого й узагальненого пізнання суб'єктом істотних зв'язків і відносин між предметами і явищами, а також у творенні нових ідей і програмуванні дій

Міра – філософська категорія, що виражає єдність кількісних та якісних характеристик об'єкта; межа, порушення якої призводить до зміни об'єкта

Міркування – послідовне викладення суджень або умовиводів

Містицизм – релігійно-філософський світогляд, в основі якого лежить віра в можливість надчуттєвого спілкування з надприродними, таємними сутностями

Міф – історично перша форма світоглядного відображення світу, що ґрунтується на оповідях і переказах і характеризується синкретичною єдністю художньо-образного, морального та пізнавального і практичного освоєння дійсності

Міфологія – спосіб духовно-практичного освоєння світу на первісній стадії суспільного розвитку, форма суспільного самоусвідомлення через сукупність міфів; вчення про міфи

Моделювання – спосіб дослідження об'єктів пізнання шляхом вивчення їх моделей

Модель – у методології науки аналог певного фрагмента природної чи соціальної реальності; виступає в дослідженні як замітник або представник предмета, явища системи

Модернізм – світоглядно-мистецький напрям ХХ ст., що ґрунтується на запереченні методів, зразків, норм класичного мистецтва, утвердженні суб'єктивізму і формалізму

Модус – у філософії – вид, прояв, різновид, властивість предмета; у логіці – різновид силогізму

Можливість – філософська категорія, що виражає імовірну тенденцію виникнення предмета

Монада – у деяких філософських системах найпростіша неподільна замкнена єдність, першооснова

Монізм – філософське вчення, що за першооснову буття бере один першопочаток – або матерію, або дух

Монотеїзм – однобожність, віра в єдиного Бога

Мораль – система поглядів і уявлень, сукупність норм і правил, які визначають поведінку людей, їхні обов'язки стосовно суспільства і одне одного

Моральна свідомість – форма суспільної свідомості, що ґрунтується на усталеній системі моральних норм, оцінок і принципів і відображає моральні відносини

Мотив – термін у психології. Чим позначається спонукальна причина до дії і вчинків

Н

Навички – певні дії людини, що доведені до автоматизму внаслідок багаторазового повторення і не потребують свідомого керування кожним елементом структури таких дій

Народ – все населення певної країни; етнічна спільність, що у своїй ієрархізованій соціальній структурі є об'єктом власної історії та культури

Натуралізм – погляд на світ, згідно з яким природа виступає як єдиний універсальний принцип пояснення, в тому числі соціальних та моральних явищ

Натурфілософія – філософія природи, система умоглядних витлумачень природи, що розглядається в її цілісності

Наука – сфера інтелектуальної діяльності людини, функцією і завданням якої є вироблення і теоретична систематизація знань, що в своїй сукупності складають наукову картину світу

Наукова картина світу – узагальнена цілісна система уявлень про властивості й закономірності природи і світу в цілому, що є синтезом природничо-наукових та суспільно-історичних понять і принципів

Науково-технічний прогрес – цілісний взаємозумовлений поступ науки і техніки, що ґрунтується на широкому пізнанні та застосуванні зовнішніх сил і закономірностей природи

Націоналізм – ідейно-політична течія. Що виражає прагнення народу до національного, культурного і політичного самовираження і самоутвердження

Нація – природно-історична спільність людей, що складається на основі духовно-культурних особливостей, спільності території та соціально-економічних зв'язків

Небуття – поняття, що означає заперечення буття, його відсутність, тотожне поняттю “ніщо”

Неокантіанство – напрям у філософії XIX – XX ст., що ставив за мету повернення до вихідних принципів теорії пізнання та етики Канта

Неоплатонізм – напрям у філософії, згідно з яким творцем світу є надчуттєве “єдине”, яке шляхом еманачії (випромінювання) виділяє з себе світовий розум, світову душу, природу

Неопозитивізм – один із напрямів філософії XX ст., сучасний позитивізм, основними проблемами якого є роль знаково-символічних засобів науки, природи і функції математизації і формалізації знання тощо

Неореалізм – течія в англо-американській філософії XX ст., одним із вихідних принципів гносеології якої є визнання здорового глузду як способу пізнання об’єкта, що безпосередньо входить у свідомість

Неотомізм – філософська школа в католицизмі, що виходить з учення Т. Аквінського; природу і суспільство проголошує продуктом божественного творення, наполягає на гармонії віри і розуму

Несвідоме – термін психології для позначення сфери психічної діяльності, яка не бере участі у свідомому ставленні людини до світу і проявляється через інтуїцію, мимовільний спогад, гіпнотичний стан, сновидіння тощо

Нігілізм – світоглядно-філософська позиція, що ґрунтується на запереченні культурних цінностей, релігійних і моральних норм, історичного минулого

Нірвана – у буддизмі – стан спокою, що досягається шляхом повного відсторонення від життєвих благ та задоволень, злиття душі з духовною, божественною першоосновою світу; перен. спокій, блаженство

Ніцшеанство – філософська течія, в основі якої лежать ідеї Ф. Ніцше “про переоцінку всіх цінностей” європейської духовної культури і звернення до ірраціоналізму і суб’єктивізму

Номіналізм – напрям у середньовічній схоластичній філософії, що визнавав первинними одиничні речі, а загальні поняття – їх “іменами”

Ноосфера – оболонка Землі, що охоплена розумною діяльністю людини

Ноумен – у філософії Платона та середньовічній схоластиці термін, який означає те, що пізнається розумом, на противагу даному в чуттях

Нус – одне з основних понять античної філософії, що означало поєднання всіх можливих актів свідомості й мислення, яким підпорядковані космос і людина, думка, розум

О

Обскурантизм – вороже ставлення до науки, прогресу; мракобісся

Об'єкт – предмет, що є частиною зовнішнього матеріального світу; предмет пізнання, діяльності людини

Об'єктивний – такий, що існує поза свідомістю та незалежно від неї; о. реальність – матеріальний світ у всій його багатогранності, все, що існує насправді незалежно від людської свідомості; безсторонній, неупереджений, такий, що відповідає дійсності

Об'єктивізм – світоглядна позиція, що в пізнанні соціально-політичних явищ ґрунтується на безсторонності та відсутності їх оцінок

Об'єктивна істина – в теорії пізнання такий зміст людських знань, який не залежить від волі та бажань суб'єкта

Об'єктивний ідеалізм – один із напрямів філософії, що визнає первинність духу (ідеї) щодо матеріального світу

Одиничне – поняття, яким фіксуються окремі речі, явища і події, що визначаються просторово-часовими межами та визначаються просторово-часовими межами та індивідуальними якостями

Ойкумена – заселена людиною частина земної кулі

Оказіоналізм – визнання будь-яких причино-наслідкових зв'язків як зумовлених божественним впливом

Окультизм – термін, що означає вчення, які визнають існування надприродних явищ і сил і виробляють практичні способи взаємодії з ними (магія, спіритизм)

Олігархія – політичне та економічне панування, правління невеличкої групи

Онтогенез – перебіг розвитку індивідуального організму

Онтологія – розділ філософії. Що вивчає фундаментальні принципи та найзагальніші сутнісні характеристики буття

Операціоналізм – напрям філософії та методології науки, що зводить теоретичне знання до емпіричних процедур виміру та опису

Оракул – у давніх греків, римлян та народів Давнього Сходу – жрець, котрий давав віруючим відповіді, продиктовані божеством, а також – місце, де робилися ці пророкування, напр., Дельфійський О.

Оратор – особа, що виступає із промовою на зібранні; красномовна людина, що має талант виступати перед широким загалом

Організація – внутрішня впорядкованість, узгодженість у взаємодії диференційованих і водночас автономних частин цілого; об'єднання людей, що реалізують певну програму і діють за визначеними правилами і процедурами

Ортодоксальний – той, хто неухильно сповідує певне вчення, напрям, систему поглядів; той, хто суворо дотримується якогось вчення у його первісному чи загальному вигляді

Остракізм – у Давній Греції – вигнання громадян, небезпечних для держави, шляхом таємного голосування, що проводилося черепками, на яких вказувалися імена вигнанців; *перен.* вигнання, переслідування

Оцінка – вираження ставлення (через схвалення чи осуд) до явищ соціальної дійсності та вчинків людей

Очевидність – безпосередня даність істинності певних знань, на противагу тим, істинність яких потребує доведення

П

Паліатив – засіб, що не забезпечує остаточного розв'язання завдання;

Пам'ять – здатність до відтворення минулих вражень і досвіду, інформації про зовнішній світ і внутрішній стан для подальшого використання в перебігу життєдіяльності

Панегірик – ораторська промова хвалебного змісту; похвальне слово; надмірне вихваляння когось, чогось

Панісламізм – релігійно-політична течія в ісламі, що проповідує єдність і солідарність усіх мусульман, незалежно від соціальної, національної, расової відмінностей, на основі їх рівності перед Аллахом

Панлогізм – філософський принцип, згідно з яким дійсність тлумачиться як логічне самовираження через поняття, ідею субстанції, що мислить сама себе

Пантеїзм – філософське вчення, що ототожнює Бога і світ, розчиняє Бога у світі (природі)

Парадигма – теорія або модель постановки проблем, що виступає як зразок у розв'язанні послідовних завдань у процесі наукового дослідження

Парадокс – думка, судження, що різко розходиться зі звичайним, загально усталеним, таке, що (іноді лише на перший погляд) суперечить здоровому глуздові; несподіване явище, що не відповідає звичним уявленням

Патетичний – пристрасний, схвильований, сповнений почуттів, пафосу

Патристика – термін, яким позначають сукупність філософсько-теологічних дисциплін християнських мислителів (отців церкви) 2-8 ст.

Патрицій – представник привілейованого стану, родової знаті у Давньому Римі

Патріархат – останній період первіснообщинного ладу, який характеризувався панівним становищем чоловіка у господарстві та суспільному житті

Пафос – піднесеність душевного стану, хвилювання і пристрасть; категорія античної естетики

Пацифізм – антивоєнний рух, представники якого виступають проти будь-яких війн

Перипатетик – учень чи прихильник давньогрецької філософської школи Арістотеля

Перманентний – постійний, такий, що безперервно триває

Персоналізм – один із напрямів сучасної філософії, що визнає людську особистість (персону), первісною творчою реальністю, а Бога – верховною творчою особистістю

Перцепція – сприйняття, безпосереднє відображення дійсності органами чуттів

Песимізм – світосприйняття. Сповнене безнадії, зневіри у краще майбутнє; схильність в усьому вбачати найгірші, темні сторони

Підсвідоме – активні психічні стани, що перебувають поза центром смислової діяльності, але впливають на хід свідомих процесів

Пієтет – глибока повага, шанобливе ставлення до кого-небудь, чого-небудь

Пізнання – процес цілеспрямованого активного відображення явищ зовнішнього світу і внутрішнього життя, процес нагромадження знань

Платонізм – напрям в античній філософії, що ґрунтується на вченні Платона, згідно з яким буття тотожне ідеям і визначається ними

Платонічний – духовний, нематеріальний

Плебей – представник найнижчої верстви у Давньому Римі; у середні віки й пізніше – плебеї – широкі верстви міської бідноти, простого люду

Плем'я – форма етнічної та соціальної організації первісного суспільства

Плутократія – державний устрій, за якого політична влада належить групі найбагатших представників панівного класу

Плюралізм – філософський принцип, згідно з яким існує множинність засад чи видів буття; визнання співіснування та рівноцінності ідейно-світоглядних позицій

Погранична ситуація – поняття філософії екзистенціалізму, яке позначає звичайний стан людини, що вимагає від неї концентрування і напруження всіх сил і дозволяє досягти неможливого у звичайних обставинах

Позитивізм – напрям у філософії і науці, який визнає справжніми знаннями ті, що базуються на досягненнях позитивних наук, а тому не потребують філософії

Полігамія – форма шлюбу, за якої кожен може перебувати в шлюбі одночасно з кількома партнерами

Політеїзм – одна із історичних форм релігії, що ґрунтується на поклонінні багатьом богам

Політика – сфера суспільної діяльності, в основі якої лежить проблема завоювання, утримання і використання державної влади

Поняття – думка, що відображає в узагальненій формі предмети і явища через виділення їх спільних і специфічних ознак

Популяція – сукупність особин біологічного виду, що заселяє певну територію і здатна до саморегуляції і самовідтворення

Постулат – твердження, що приймається без доказів як вихідне положення

Потенція – можливість, здатність, сила, що існує у прихованому вигляді й може виявитися за певних умов

Правосвідомість – сукупність поглядів, ідей, що виражають ставлення людей або соціальних груп до права та його здійснення в державі

Православ'я – один з трьох основних напрямів християнства (східно-візантійський), що остаточно оформився після 1054 року

Прагматизм – напрям сучасної філософії, згідно з яким істинним вважається не те, що відповідає об'єктивній дійсності, а те, що дає практично корисні результати

Праксеологія – система знань і практичних рекомендацій з метою раціональної організації різноманітних видів діяльності людини та створення їх оптимальних моделей

Практика – протилежний теорії спосіб освоєння світу з метою його предметного перетворення; переведення суб'єктивного в площину об'єктивного

Праця – специфічно людський спосіб цілеспрямованого, опосередкованого предметними і духовними засобами перетворення зовнішнього світу з метою задоволення потреб

Предикат – у логіці один з двох термінів судження, в якому вказується на властивість чи особливість предмета (суб'єкта судження)

Предмет – категорія, що позначає певну цілісність, виділену з множини об'єктів у процесі діяльності чи пізнання

Преформізм – учення, згідно з яким у зародкових клітинах організму містяться структури, що визначають основні риси розвитку і будови організмів наступних поколінь

Принцип – основне первісне положення якої-небудь теорії, вчення тощо; внутрішнє переконання людини, погляд на стан речей

Принцип верифікації – принцип встановлення істинності наукових тверджень за допомогою даних відчуттів

Принцип фальсифікації – спосіб формування логічного критерію істинності, за яким універсальне твердження є істинним, якщо жодне інше твердження, яке з нього випливає, не є хибним

Проблема – складне теоретичне або практичне питання, що потребує поглибленого дослідження і розв'язання

Провіденціалізм – релігійне розуміння історії як прояв волі Бога, здійснення наперед визначеного божественного плану

Прогрес – напрям розвитку, що характеризується переходом від нижчого до вищого, від менш організованого до більш організованого, досконалого

Пропаганда – діяльність, спрямована на поширення серед людей певних ідей, учень і поглядів і формування в них відповідних світоглядних позицій

Протестантизм – один із напрямів християнства, що виник у надрах католицизму внаслідок Реформації; один з основних догматів – спасіння через особисту віру

Протилежність – категорія, що відображає властивості, процеси, тенденції, які взаємно виключають одне одного

Протяжність – одна з характеристик простору, що притаманні механічним та фізичним тілам і системам та їх взаємозв'язкам

Психоаналіз – загальна теорія і метод лікування нервових і психічних захворювань, що започатковані З. Фрейдом

Психологізм – напрям у філософії та соціології, що визнає психологію основною філософською і соціологічною наукою

Психологія – наука про закономірності, розвиток і форми психічної діяльності тварини і людини

Псюхе – поняття давньогрецької філософії, в якому розвиваються уявлення про ідеально-духовні елементи реальності

Р

Раціоналізм – філософський напрям, що вважає розум єдиним джерелом і критерієм пізнання

Реалізм – у середньовічній філософії напрям, що ґрунтувався на визнанні того, що загальні поняття є реальними духовними сутностями і субстанціями речей

Реальність – те. Що існує насправді, поза свідомістю – об'єктивна реальність, а у свідомості – суб'єктивна реальність

Революція – глибокі якісні зміни в розвитку яких-небудь явищ природи, суспільства чи пізнання

Регрес – перехід від вищих форм поступу до нижчих, рух назад, зміни на гірше

Редукція – процес або дія, змістом яких є зменшення, спрощення чогось

Релігія – специфічний тип світогляду, відповідна поведінка і сукупність дій, що ґрунтуються на вірі в існування надприродних сил (Бога)

Релятивізм – методологічний принцип, який полягає в абсолютизації відносності й умовності змісту пізнання, а також моральних норм і принципів

Ренесанс – епоха Відродження – епоха в культурному та ідейному розвитку низки країн Європи (XIV – XVI ст.), зумовлена зародженням буржуазних відносин; основним ідейним змістом антифеодальної культури Р. був гуманізм (термін Р. – умовний, оскільки зводить увесь смисл цього історичного явища до відродження античної культурної спадщини)

Ретроспекція – спосіб розгляду, осмислення подій сучасності під кутом зору минулого, виявлення в ньому тенденцій, наявних у сучасності

Рефлекс – опосередкована нервовою системою реакція організму на вплив зовнішнього і внутрішнього середовища

Рефлексія – спосіб мислення, що спрямований на осмислення й усвідомлення пізнавального акту й пізнання внутрішнього світу людини

Реформація – соціально-політичний та релігійний рух XVI – XVII ст. в Європі, спрямований проти феодалізму та католицької церкви

Речовина – один із видів матерії, що має просторову обмеженість, масу спокою і є предметом дослідження фізики, хімії тощо

Ригоризм – суворе, неухильне, надмірно дріб'язкове дотримання певних принципів, правил, переважно з питань моральності

Риторика – ораторське мистецтво, наука про красномовство, що вивчає способи побудови мовлення з метою переконання слухачів й досягнення естетично-емоційного ефекту

Ритуал – одна з форм символічних дій, що виражає зв'язок суб'єкта з системою соціальних відносин і цінностей

Рід – за первісного ладу – форма спільності людей, пов'язаних кровною спорідненістю; у логіці – характеристика класу предметів

Річ – окремий предмет об'єктивного світу, що має відносну відособленість і сталість

Розвиток – незворотна, спрямована й закономірна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів, поступальна зміна явищ матеріального та духовного

Розсудок – спосіб інтелектуальної діяльності відповідно до заданих схем і шаблонів, без проникнення у змістовну сутність поняття

Розум – вища форма творчої інтелектуальної діяльності, що полягає в усвідомленому оперуванні поняттями і опирається на розкриття їхньої природи і змісту

Рух – спосіб існування матерії, невід'ємна властивість будь-яких її утворень, що охоплює собою всі зміни та процеси, які відбуваються у сфері природи і духу

С

Сакралізація – введення у статус священного предметів, явищ, подій, людей тощо

Сакральний – той, що відноситься до сакрального, священного

Самосвідомість – усвідомлення людиною чи соціальною групою самої себе, свого місця й ролі в природі й суспільстві

Свідомість – вищий рівень психічної активності людини як соціальної істоти; цілеспрямоване і творче відображення об'єктивної дійсності у формі образів й понять

Світ – універсальна предметність, що протистоїть людині, стосовно якої людина визначається як суб'єкт, що створює власний духовний світ

Світогляд – форма суспільної самосвідомості людини, через яку вона осмислює й оцінює своє ставлення до світу і визначає своє призначення і місце в ньому

Свобода – сутнісна характеристика людини, що полягає в її здатності діяти відповідно до своїх інтересів і цілей і ґрунтується на виборі можливих способів, форм і напрямів діяльності

Свобода волі – філософське поняття, що позначає філософсько-етичну проблему зумовленості (детермінованості) чи самовизначення людської волі

Свобода совісті – спосіб морального самовизначення людини у ставленні до явищ суспільного життя

Секуляризація – процес звільнення від впливу релігії різноманітних сфер життя суспільства і людини, позбавлення церкви певних майнових прав, впливу на політичне життя тощо

Семантика – розділ мовознавства, а також логіки, що вивчає зміст значення і смисл слів і виразів і співвідношення між ними

Семіотика – загальна теорія систем знаків, кожному з яких надається певне значення

Сенсибельний – філософський термін, яким позначають предмети і явища світу, що досягаються за допомогою відчуттів

Сенсуалізм – напрям у теорії пізнання, що визначає відчуття основною формою і джерелом знань

Символ – форми виразу духовного змісту за допомогою матеріальних предметів та образів, що виступають як знаки цього змісту

Синтез – метод дослідження якого-небудь явища у його єдності та взаємозв'язку частин; узагальнення, зведення до єдиного цілого даних, здобутих аналізом

Синтоїзм – національна релігія японців, що сформувалася в 6 – 7 ст. на базі родоплемінних культів

Системний підхід – напрям у методології соціально-наукового пізнання, що ґрунтується на дослідженні об'єктів як систем

Скептицизм – філософське вчення, що піддає сумніву можливість достовірного пізнання світу

Слово – структурно-семантична одиниця мови, що відображає результати досвіду й пізнання світу; єдність знака і позначуваного

Смерть – природне і закономірне (можливе неприродне і випадкове) завершення життя будь-якого живого організму

Смисл – особливий зміст, яким людина наділяє прояви своєї життєдіяльності, явища та процеси світу й надає їм певного значення в системі культури

Смисл буття – поняття світогляду, в якому відображено фундаментальну проблему існування людини як унікальної, активної і творчої особистості

Совість – категорія етики, що позначає моральне почуття, в якому виявляється самооцінка особою її дій і вчинків у системі усталених моральних норм

Софістика – спосіб міркувань, що ґрунтується на навмисному порушенні законів логіки й оголошенні хибних умовиводів істинними

Соціалізація – процес становлення особистості на основі засвоєння нею елементів культури й соціальних цінностей

Соціалізм – соціально-утопічне вчення про суспільство соціальної рівності, яке ґрунтується на суспільній власності

Соціальна верства – соціальна група, що має проміжні, недостатньо виражені соціальні характеристики (природні або суспільні відмінності)

Соціальна група – відносно стала сукупність людей, що є складовим елементом соціальної структури певного суспільства

Соціальна екологія – сукупність наук, що досліджують взаємодію між людськими спільностями та навколишнім географічним, соціальним і культурним середовищем, а також вплив результатів цієї взаємодії на фізичне і психічне здоров'я людини

Соціальна психологія – наука, що вивчає закономірності, специфічні риси психічної діяльності та поведінки соціальних спільностей, їх взаємодію та вплив на соціальну поведінку особи

Соціальне середовище – суспільні, матеріальні та духовні умови, що оточують людини, забезпечують її існування, формування та діяльність

Соціальний прогрес – провідна тенденція розвитку суспільства, що відзначається гармонізацією суспільних відносин, удосконаленням технології та духовно-культурним зростанням людини

Соціальний простір – сукупність умов, що визначають можливості для реалізації людиною, соціальною групою чи суспільством потреб, потенцій і здібностей

Соціобіологія – напрям у філософії та соціології, що досліджує еволюційно-біологічні передумови соціальної поведінки людини

Соціологія – наука про суспільство як систему та про окремі соціальні інститути, а також про процеси і групи стосовно суспільства в цілому

Соціометрія – галузь соціальної психології, предметом вивчення якої є міжособистісні взаємини в малих соціальних групах

Спадковість – здатність організмів передавати ознаки від батьків до нащадків

Спекулятивний – тип теоретичного знання, що виводиться без звернення до досвіду, за допомогою рефлексії і спрямований на основні засади буття, культури, науки

Спіритизм – містична течія, послідовники якої вірять в існування потойбічного світу душ і духів і можливість спілкування з ними за допомогою спеціальних ритуалів

Спіритуалізм – філософські погляди, згідно з якими дух є першоосновою дійсності, що як безтілесна субстанція існує поза матерією і незалежно від неї

Споглядання – емпіричний ступінь пізнання, в основі якого лежить безпосереднє чуттєве відображення об'єкта

Спостереження – свідоме й цілеспрямоване сприйняття, зумовлене завданнями пізнання й діяльності

Спростування – обґрунтування хибності або сумнівності якогось судження, твердження

Стереотип – звичний, усталений спосіб духовної діяльності, стійкі форми сприйняття й оцінки соціальних об'єктів та явищ

Стиль – індивідуальна манера, своєрідні, неповторні особливості діяльності, творчості, мислення, висловлювання

Стохастичний – випадковий, імовірний

Структурно-функціональний аналіз – один із принципів системного дослідження соціальних явищ і процесів як структурно розчленованої цілісності, в якій кожний елемент структури має певне функціональне призначення

Суб'єкт – носій предметно-практичної й духовної діяльності, джерело активності й творчості, спрямованих на об'єкт

Суб'єктивізм – світоглядна позиція, що абсолютизує роль суб'єкта й недооцінює об'єктивні закономірності в розвитку світу та його освоєнні

Суб'єктивне – те, що властиве суб'єктові, визначається його діяльністю; духовна діяльність людини як суб'єкта

Суб'єктивний ідеалізм – ідеалістичний філософський напрям, що заперечує існування зовнішнього, матеріального світу; його представники вважають, що основою всіх явищ є людська свідомість, а зовнішній світ існує у свідомості суб'єкта

Сублімація – психічний процес перетворення й переведення енергії інстинктів у сферу соціальної діяльності і культурної творчості

Субстанція – незмінна основа всього існуючого, протилежна всьому мінливому й випадковому; матерія, природа

Субстрат – загальна основа різноманітних явищ, основа спільності або подібності однорідних явищ

Сугестія – вплив, навіювання

Судження – форма думки, в якій стверджується або заперечується щось стосовно предметів чи явищ

Суспільні відносини – взаємини, що складаються між людьми в процесі їхнього економічного, соціального, політичного, духовного життя і діяльності
 Суспільство – відносно відособлена від природи частина матеріального світу, система зв'язків і відносин між людьми, що складаються між ними в процесі життєдіяльності

Сутність – філософська категорія, що виражає головне, основне, визначальне в предметі й пізнається на рівні теоретичного мислення

Схоластика – тип середньовічної релігійної філософії, що відзначалася поєднанням догматичних тверджень з раціональною, логічною проблематикою

Сцієнтизм – світоглядна позиція, згідно з якою наукові знання являють собою найвищу культурну вартість і достатню умову орієнтації людини у світі

Сюрреалізм – один із напрямів сучасного мистецтва, представники якого проголосили підсвідомість (сни, галюцинації, нереальні зв'язки предметів і явищ) джерелом мистецтва

Т

Табу – категорична заборона певних дій, що ґрунтуються на глибокій вірі в неминучу кару за порушення цієї заборони

Табула раса – термін сенсуалістичної філософії, що позначає стан свідомості новонародженої людини, в якій відсутні будь-які знання через відсутність досвіду

Тавтологія – повторення одного й того ж визначення, фрази іншими, близькими за змістом словами

Талмуд – збірник догматичних, релігійно-етичних і правових законоположень іудаїзму

Творчість – продуктивна діяльність, що здатна породжувати щось якісно нове у матеріальній і духовній сферах

Теза – визначальне істотне твердження в певній концепції, теорії; твердження, що потребує доказу, аргументації

Теїзм – релігійно-філософське вчення, що ґрунтується на розумінні бога як нескінченної особи, що створила світ і визначає процеси і події в ньому

Телеологія – вчення, що пояснює закономірний зв'язок явищ природи не об'єктивними причинами, а метою, наперед визначеною волею Бога

Темпераменти – сукупність психічних властивостей людини, що фізіологічно пояснюються основним типом вищої нервової діяльності і виявляються у поведінці людини, напруженості й урівноваженості перебігу її психічної діяльності

Тенденція – напрям, спрямування розвитку якого-небудь явища чи процесу

Теогонія – сукупність міфів про походження богів, що притаманна політеїстичним релігіям

Теократія – форма правління, за якої політична влада належить духовництву

Теологія – богослов'я, система теоретичного викладу, тлумачення й обґрунтування ідеї Бога, релігійних тверджень

Теорія – система вірогідних наукових знань про якусь сукупність об'єктів, яка описує, пояснює й передбачає явища певної предметної галузі

Теорія відносності – фізична теорія, з якої випливає філософський висновок про простір-час як неподільну форму існування матерії

Теорія пізнання (гносеологія, епістемологія) – розділ філософії, що вивчає проблеми природи пізнання, його закономірностей та можливостей, відношення знання до реальності тощо

Теорія факторів – соціологічні концепції, що пояснюють суспільний процес впливом одного або сукупності факторів

Теорія цінностей (аксіологія) – філософське вчення про природу цінностей, їх місце і взаємозв'язки в реальності та структурі ціннісного світу людини

Теософія – релігійно-філософське вчення, що проголошує предметом пізнання божественну мудрість, а його джерелом – містичну інтуїцію та одкровення

Термін – слово або словосполучення, що виражає певне поняття якоїсь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя

Техніка – сукупність штучних, взаємопов'язаних засобів праці, спрямованих на перетворення природи з метою виробництва матеріальних і духовних благ та користування ними

Технократія – соціальна концепція, що стверджує потребу у встановленні політичної влади технічними працівниками; соціальний прошарок вищих функціонерів виробництва й управління

Толерантність – терпимість до чужих думок, вірувань, переконань

Томізм – напрям схоластичної філософії і теології католицизму, започаткований Томасом Аквінським

Тотальність – повнота, всезагальність, всеохопність, всеосяжність усіх сторін предмета (дійсності)

Тотемізм – одна із форм родоплемінної релігії, що ґрунтується на вірі в кровну спорідненість і надприродний зв'язок певної родової групи і якоїсь тварини, рослини, предмета

Тотожність – рівність предметів або думок, збіг усіх їхніх властивостей, що дає змогу розглядати їх як один і той самий предмет або думку

Традиція – відносно стійкі утворення соціальної та культурної спадщини, що передаються і зберігаються від покоління до покоління

Трактат – наукова праця, в якій докладно розглянуто якесь окреме питання або проблему

Трансцендентальний – поняття, що виражає загальні надчуттєві (трансцендентні) форми буття, які пізнаються до будь-якого досвіду, апріорно (простір, час)

Трансцендентний – той, що лежить поза межами свідомості й пізнання, поза звичайним світом

Тривіальний – звичайний, буденний, заяложений, неоригінальний

Тріада – єдність, утворювана трьома частинами; три стадії (теза, антитеза, синтез), що в ідеалістичній філософії Гегеля характеризують діалектичний розвиток

Труїзм – загальновідома істина, банальність

У

Увага – форма психічної діяльності людини, що виявляється в спрямованості та зосередженості на певних об'єктах

Узагальнення – логічна дія, в процесі якої здійснюється перехід від одиничного до загального, або від менш загального до більш загального

Умовивід – спосіб логічного зв'язку висловлювань, за допомогою якого з наявних тверджень (засновків) можна одержати нове твердження (висновок)

Уніати – прихильники та віруючі греко-католицької церкви, що утворилася в 16 – 17 ст. і поєднує елементи православ'я і католицизму

Універсалії – термін схоластичної філософії для позначення загальних понять

Універсальний – різнобічний, всеохоплюючий; різноманітного призначення, який виконує різноманітні функції

Універсум – Всесвіт, світ як ціле в єдності всіх його об'єктів, проявів і властивостей

Унітарний – об'єднаний, єдиний, який становить єдине ціле; спрямований на об'єднання, єдність

Уніфікація – приведення до єдиної форми чи системи

Упанішади – загальна назва релігійно-філософських творів, що коментують Веди, найдавніші пам'ятки індійської літератури

Урбанізація – зосередження промисловості та населення у великих містах; процес зростання ролі міст у розвитку суспільства

Урбанізм – напрям у мистецтві та літературі ХХ ст., основна тематика якого – описання життя сучасного міста

Утилітаризм – принцип оцінки всіх явищ із погляду їхньої користі, можливості бути засобом для досягнення якоїсь мети

Утопія – фантазія, мрія, що не ґрунтується на науковому вивченні закономірностей розвитку суспільства, немає реальних підстав для здійснення

Уявлення – здатність пам'яті до створення образу раніше сприйнятого предмета; форма чуттєвого відображення у вигляді наочно-образного знання

Ф

Фабула – послідовне, стисле викладення події, фактів, вчинків героїв, зображених у художньому творі

Факт – справжня подія, явище; дійсність, реальність

Фактор – рушійна сила, причина, умова будь-якого процесу, явища

Фантасмагорія – фантастичні картини й фігури, одержані за допомогою різних оптичних пристроїв; фантастичне уявлення про щось; маячні видіння, щось нереальне; химерне, дивне перетворення, зміна

Фаталізм – форма світогляду, згідно з яким будь-яка подія чи людський вчинок визначені наперед і виключають випадковість і вільний вибір

Феномен – явище, що досягається в чуттєвому досвіді, об'єкт чуттєвого споглядання

Феноменалізм – філософське вчення, згідно з яким основними об'єктами пізнання є феномени, а не сутності речей

Феноменологія – напрям сучасної філософії, предметом пізнання якого є рефлексія свідомості про свої акти і зміст, пізнання людського існування і культури

Феодалізм – суспільний устрій, для якого властива перевага натурального господарства, особисте економічне підпорядкування, ієрархізація соціальної структури

Фетишизм – одна з форм родоплемінної релігії, що ґрунтується на вірі в надприродні властивості предмета

Фідеїзм – в релігійному світогляді утвердження пріоритету віри, одкровення перед розумом і науковим знанням

Фізикалізм – одна з концепцій неопозитивізму, що полягає у вимозі перекладу речень конкретних наук на мову фізики

Філогенез – процес історичного формування і становлення певного виду організмів

Філософія – один із типів світогляду, теоретичне осмислення людиною свого ставлення до світу, виражене у формі ідей, принципів, категорій

Філософія життя – один із напрямів філософії XIX – XX ст., основним поняттям якого є “життя”, як цілісна реальність, що досягається за допомогою інтуїції

Філософія історії – розділ філософії, предметом якого є пізнання й інтерпретація історії як цілісного процесу

Філософія культури – розділ філософії, що досліджує сутність і значення культури в житті людини і суспільства

Філософія науки – напрям сучасної філософії, що досліджує структуру наукового знання, засоби й методи наукового пізнання, способи розвитку й обґрунтування знання

Філософія природи – уможлядне тлумачення природи, що розглядається в її цілісності

Філософська антропологія – філософське вчення про людину та її сутність; течія в сучасній філософії, що теоретично узагальнює природничі й гуманітарні науки про людину

Флюїд – особлива невагома рідина, за допомогою якої пояснювали явища тепла, магнетизму, електрики; за містичними уявленнями спиритів, -- особливий психічний струм, що виходить з людини

Флуктуючий – швидкоплинний, мінливий

Форма – будь-який зовнішній вигляд, обрис предмета, якому відповідає внутрішній зміст

Формалізація – метод, що полягає в заміні всіх змістовних термінів символами

Формальна логіка – наука, що вивчає форми мислення та структуру наукового знання

Фрейдизм – психологічне і філософське вчення, розроблене австрійським лікарем-психіатром З. Фрейдом

Фундаменталізм – крайня форма консерватизму в релігійних течіях (протестантизм, іслам)

Фундаментальний – міцний, вагомий, надійний, ґрунтовний, глибокий

Функція – спосіб реалізації можливостей речі або елемента системи, спрямований на досягнення певного ефекту

Футурологія – наука про майбутнє, наукове передбачення й проектування майбутнього

Х

Характер – цілісний і стійкий індивідуальний склад душевного життя людини, що проявляється в окремих актах і станах її психічного життя

Харизма – виняткова здібність, божий дар

Хасидизм – релігійно-містичний рух єврейства, що склався в надрах іудаїзму внаслідок його пристосування до нової соціально-економічної та духовної ситуації (в Україні 18 ст.)

Холізм – напрям у сучасній філософії, який розглядає цілісність світу як наслідок творчої еволюції і спрямовується нематеріальним і непізнаваним “фактором цілісності”

Християнство – одна з трьох найбільших релігій світу, що виникла в I ст. до н.е. і засновником якої вважається Ісус Христос

Ц

Цивілізація – ступінь розвитку матеріальної та духовної культури, суспільного розвитку в цілому

Цинізм – нахабне, зневажливе, презирливе ставлення до норм моралі, загальноприйнятих норм поведінки

Ціле – поняття, що виражає завершену, стійку внутрішньо зумовлену органічну єдність об’єкта, його відносну відокремленість від навколишнього середовища

Ціле покладання – один із визначальних компонентів діяльності людини, що відзначається свідомим формуванням цілей, яким підпорядковані програма і вибір дій та створення засобів їх досягнення

Ціль – ідеальний, наперед визначений результат людської діяльності, спрямований на перетворення дійсності відповідно до усвідомлених потреб людини

Цінність – категорія, що позначає позитивне значення явищ природи або соціокультурної сфери

Ч

Час – категорія, що позначає притаманну матерії, окремим її речам і проявам, а також духовним явищам і внутрішнім станам людини, зміну, що характеризується послідовністю, тривалістю, інтенсивністю

Частина – вираження органічного складника цілого, що містить у собі індивідуальні властивості, а також цілого, до якого він належить

Чисте мистецтво – естетична концепція, що утверджує самоцінність мистецтва та незалежність його від суспільного життя

Ш

Шаріат – сукупність юридичних і релігійних норм, заснованих на Корані; мусульманське право

Шийїзм – напрям в ісламі, прибічники якого алегорично тлумачать Коран і мають своє священне писання – абгар

Шовінізм – проповідування національної винятковості, протиставлення інтересів однієї нації інтересам інших націй, розпалювання національної ворожнечі та ненависті до інших рас і націй

Шлюб – історично зумовлена, санкціонована і регульована суспільством форма взаємин між чоловіком і жінкою, що визначає їхні права та обов'язки одного щодо іншого та щодо дітей

Я

Я – духовний центр людської особистості, індивідуальності, що свідомо й діяльно ставиться до самої себе і через себе – до зовнішнього світу

Явище – категорія, що позначає зовнішні властивості, процеси і зв'язки предмета, що пізнаються шляхом безпосереднього живого споглядання

Якість – категорія, що позначає притаманну речам специфічну визначеність, яка тотожна з їхнім буттям і відрізняє їх від інших речей

ЄМЕЛЬЯНЕНКО ГАННА ДМИТРІВНА - доктор філософських наук, професор кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

АБИЗОВА ЛАРИСА ВІТАЛІЇВНА - кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Філософія: методичні вказівки до самостійної роботи здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти містять програму навчальної дисципліни, теми практичних занять, завдання для самостійної роботи, тестові завдання, корисні питання для міркувань, критерії оцінювань знань, теми доповідей та повідомлень, етикет он-лайн комунікації при дистанційній роботі, тренінгові вправи, докладний опис вимог до написання есе, контрольні завдання та запитання для самоперевірки отриманих знань, список рекомендованої літератури, тощо. Значну увагу приділено актуальним питанням та проблемам філософії.